

836./2.
ОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА Ч. 2

М. ГАЛУЩИНСЬКИЙ

ЗА ПРАВО ДО ЖИТТЯ

(ДВІ ПРОМОВИ)

Накладом Видавничої Кооперативи „Національне Об'єднання“.
ЛЬВІВ — 1930.

01430384N

Читайте Видання Політичної Бібліотеки Українського Національно-Демократичного Об'єднання

1. **Ш. Народний З'їзд** Українсько Національно-Демократичного Об'єднання в днях 24. і 25. грудня 1928 р. (Звіт зложений на підставі стенограф. протоколу). 1.— зол.
 2. **Ол. Черкавський**: Українське Нац.-Демократичне Об'єднання, його програма й тактика. **Вас. Мудрий**: Наше відношення до Радянської України 0.25 зол.
 3. **В. Целевич**: Виборчий підручник. (Виборче право до сойму й сенату). 0.50 зол.
 4. **В. Целевич**: Пряктичний поради́ник про виборчу ординацію до громад в Галичині 0.50 зол.
 5. **Ол. Черкавський**: Чого хоче Українське Національно-Демократичне Об'єднання? 0.25 зол.
 6. **Політика Націон. Табору.** (Статті) 0.40 зол.
 7. **За Українську Школу.** 0.60 зол.
- Можна набути в „Кр. Нар. Канц.“ Львів, Косцюшки 1 а/П.

ВИДАВНИЧА КООПЕРАТИВА „Національне Об'єднання“ У ЛЬВОВІ

поставила собі головною ціллю видавати книжки
суспільно-політичного змісту.

Брак такого видавництва відчувався у нас дуже сильно і тому, коли тепер існує така видавнича кооператива, то є обов'язком громадянства вступати в члени тієї кооперативи і тим самим піддержати її корисну працю. — Один повний уділ, який можна сплачувати ратами, виносить 50 зол., а вписове 5 зол. — Члени кооперативи „Національне Об'єднання“ дістають всі видання кооперативи за половину ціни.

Адреса: Кооператива „НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ“
Львів, вулиця Косцюшки ч. 1 а. П. поверх

Архив 1917/18 50 а. 06 10
ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА Ч. 2

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

12.032.

М. ГАЛУЩИНСЬКИЙ

ЗА ПРАВО ДО ЖИТТЯ

(ДВІ ПРОМОВИ)

47.836/2.

Накладом Видавничої Кооперативи „Національне Обєднання“.
ЛьВІВ — 1930.

37(с47.74) " 1939

80f✓

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И ~~56875~~✓

1411

~~12.032~~

ЛННБ України
ім. В. Стефаника

5334563

З друкарні Видавничої Спідки „Діло“, Львів, Ринок 10.

ПРОМОВА НА КОМІСІЇ СКАРБОВО-БЮДЖЕТОВІЙ ПРИ РОЗПРАВІ НАД БЮДЖЕТОМ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ ДНЯ 21. ЛЮТОГО 1930 Р.

Висока Комісіє!

I. Положення українського шкільництва ні в чому не змінилося.

Вже пораз третій доводиться мені промовляти в цій Високій Комісії над бюджетом Міністерства В. Р. і О. П., а один раз говорив я в повному Сенаті. Тому зовсім оправданою буде моя обава, що буду приневолений знову повторювати не одно, про що я вже сам говорив, а та-дож про що говорили і другі мої товариші, українські послы і сенатори.

Боюся також, що не находячи, як звичайно, послуху для мого голосу не тільки в самого уряду, але і у польського громадянства, причинюся ще більше до закріплення ментальности тогож громадянства, яка уявняється в словах, висказуваних не тільки приватними одиницями, але і представниками уряду, а саме: „що духовою рисою меншин є вічне незадоволення“.

А якже тут не повторюватися, коли досі ніщо не змінилося. Стан шкільництва для меншин не тільки не поправився, але погіршився під кожним оглядом. Що досі було пробою, що було тільки повільним нащиплюванням досвідів на

живім організмі народу, те саме є сьогодні вже не тільки організаційною рацією, але хто зна, чи не є вже державною рацією.

Наслідком того стану є безумовно не тільки промовляти, але повторювати все аж до власного особистого переситу. Не згадую тут, що й Ви вже пересичені, вельмишановні панове сенатори. Одначе, вживаючи лікарського окреслення, Ви майже зовсім імунізовані проти наслідків переситу, бож за вами переконання, що меншини мусять бути завжди незадоволені. Отже треба тільки трохи терпеливості, щоби вислухати їхніх промов та жалів і скарг, а далі робити те, що робили досі. Та, на жаль, ні я, ні мої товариші не можуть надіти на себе ні відповідного шолому, ні заслонити себе того рода панцирем спокою і терпеливості, бо життя дуже тяжке, життя, в бурвію якого ми находимося, говорить свою страшну мову, кричить до нас, кличе о поміч. І тому те, що повинно становити найбільшу приємність кожного з нас, а саме бути представником і заступником великої громади виборців, а властиво кажучи цілого народу, мати право промовляти і виступати його іменем, як наділені його довірям, цей обов'язок у хвилі глибшої застанови і внутрішньої оцінки нашої служби стає великим прокляттям.

А коли я вже рішився на те, щоби говорити, стоїть передімною друге питання: як говорити, щоби найти у вас послух і рівночасно пошанувати себе і тих, в імені котрих я виступаю і котрих заступаю, та пошанувати святу справу культури, про яку доводиться мені говорити.

Бо не говорити і не згадувати про стан українського шкільництва, не виводити тут пе-

ред вами прикру, а не раз і страшну картину, може спричинити завваження як уряду, так і громадянства, що все є в порядку, що всі є задоволені, бо ніхто не ставить ніяких домагань, не виносить на денне світло дійсного стану, не підносить протестів.

Тимчасом, як вже вгорі сказано, не тільки ніщо не змінилося, але навіть погіршилося, бо те, що ми вважали, а бодай мали право уважати як переходовий стан, те стає, а може вже і стало хронічним запальним станом в острій формі. Тимбільше на яв виходить ця запальна форма стану шкільництва меншин, що майже ніхто з польського громадянства не підходить до нього зі становища наших домагань. Існують до деякої міри нечисленні голоси, котрі скромно стверджують ненормальний стан, в якому знайшлося шкільництво меншин. Ті голоси можна би назвати чисто плятонічними. Всежтаки цих голосів ми не легковажимо, наоборот уважаємо їх вже до певної міри нашим досягненням. Тому називаємо ці голоси плятонічними, бо дійсний стан відповідає цьому, коли узгляднимо становище, яке заняв Сойм до українських внесків, що змагали до того, аби в цифрах бюджету відповідно узгляднити освітньо-культурні і шкільні потреби українського народу. Всі ці внески перепали при такій кількості голосів, що просто з соромом приходить ся нам про це говорити. Крім угруповань, що займають плятонічне становище, існує велика сконсолідована кількість польського громадянства, яка займає не тільки вороже становище, але просто самозадоволене з своєї дотеперішньої праці і осягів на полі шкільництва і заспокоєння культурних до-

магань національних меншин, в нашому випадку і українського народу.

Дивно воно виглядає, що я пов'язав вороже відношення до наших потреб із почуттям самозадоволення тих самих осіб, які ставляться ворожо. Вистарчить заглянути до публікацій і прислухатися енуціяціям поодиноких осіб, як речників думок цього великого відлomu польського громадянства, щоби такі зіставлення зрозуміти. Коли заглянемо до публікації — Jan Kornecki: „Szkołnictwo dla mniejszości narodowych w Polsce“ — виданої в 1929 р., то ціла вона стоїть на становищі, що Польща виконала всі свої зобов'язання у відношенні до меншин, а надто пішла далі поза постанови як Версайського Трактату, так і постанов польської Конституції. На тому самому становищі повного заспокоєння українських потреб на полі шкільництва станула також п. посол Яворська у своєму викладі, який вона мала в Інституті національних дослідів.

Деякі особи з посольських кругів пішли ще далі. Ми мали нагоду чути в часі дискусії в Сеймі над бюджетом Міністерства В. Р. і О. П. голоси пос. Радзівіла і Баліцької. Як п. Радзівіл, так і п. Баліцка виступили з зовсім новим освітленням справи шкільництва на окраїнах. На їхню думку жертвою заспокоєних потреб українського народу падуть польські діти, які мусять початкову науку побірати в чужій для них мові, себто українській. І тому вони (себто послы) кличуть о поміч і о порятунок для польських дітей перед денаціоналізуючими впливами теперішньої школи. Зовсім зрозуміле, що той їх голос стрівнувся з якнайострішою відправою україн-

ських послів, одначе їхнє становище є тільки дальшим доказом того умового психічного стану, т. зв. ментальности широких сфер польського громадянства.

На становищі самозадоволення стоять також і урядові видавництва Міністерства В. Р. і О. П. На познанську виставу приготувало Міністерство цілу низку видавництв. Деякі з них видано мовами французькою, англійською і німецькою. До таких належить брошура п. н. *Oświata i szkolnictwo w Rzeczypospolitej Polskiej*. На стор. 139 цієї брошурки находимо таке:

„Батьки і представники меншин мають відповідну участь в органах шкільної адміністрації, а особливо в Шкільній Опіці, в Місцевих Шкільних Радах, в Шкільних Доглядах, Повітових і Окружних Шкільних Радах, мають отже запевнений вгляд і вплив на шкільні справи.

„З повищого представлення виходить, що в ділянці шкільництва національні меншини, згідно віроісповідні, користають в Польщі з повної рівноправности, котра в багатьох випадках виходить значно поза норми, які містяться в мирових трактатах про охорону меншин, і мають запевнені всі умови свобідного національного розвитку“.

Чи це становище і ця заява не є однозгідні зі становищем п. Яна Корнецького і висновками в його брошурі? Чи не є воно згідне із заявами послів в часі ріжнородних дискусій над справами шкільництва меншин, а зокрема українського? Що більше, урядове видавництво, як призначене для пропагандистичних цілей для заграниці має своєю метою виказати повну ліберальність поступовання польського уряду у від-

ношенню до національних меншин. Що відповідна акція загрозицею ведеться пляново, мушу ще вказати на один момент, а саме на реферат виголошений на конгресі в Гельзінгер, а поміщений в часописі „Oświata i wychowanie“, який видає Міністерство В. Р. і О. П. (Рік I. зш. 5, 1929, стор. 461—475). В цьому рефераті, виголошеном дня 13. серпня 1929 р., находимо таке місце:

„Згадаю тут ще про одно дуже трудне питання, а саме питання шкіл для національних меншин. Відсилаючи цікавих до видавництва Міністерства „Oświata i szkolnictwo w Rzeczypospolitej Polskiej“, виданого з нагоди познанської вистави, зазначу тут, що це питання старалася польська шкільна влада льояльно розв'язати, по думці обов'язуючого трактату про національні меншини, а в багатьох випадках зробила ця влада більше, ніж була до цього обов'язана. Коли зважимо, що на полі чисто польського шкільництва не встигла влада зробити всього, то тим виразніше виступить її добра воля у відношенню до національних меншин. Ні одна держава не зробила у себе тільки для польської меншини, що зробила Польща для меншин, що мешкають в її межах, а деякі з цих держав, на жаль, не зробили — беручи розмірно — навіть 1/100 частини цього, що ми зробили для наших меншин“.

Це самозадоволення пробивається також з видавництва Президії Ради Міністрів п. н. *Materiały odnoszące się do działalności Rządu zar. 1928* У звідомленню Міністерства В. Р. і О. П. находимо на стор. 187 многозначну замітку: „На протязі минулого року не було причини управильнювати питання шкільництва нац. меншин спеціальними уставами, або розпорядженнями

засадничого значіння“. Іншими словами у цій замітці зовсім виразно сказано, що в державі все спокійно, що питання меншин з ділянки шкільництва не є вже предметом великої жури державних чинників. Правда, розглядаючи інші видавництва чуємо, як до нас доноситься голос про це, що питання меншин дуже складне, потрібує поважної застанови, але цей голос затишає зовсім і зникає серед гамору голосів ворожих або самозадоволених.

Мушу також згадати і про це, що навіть п. Міністер В. Р. і О. П. не сказав в справі шкільництва для меншин ні одного слова, як на Комісії, так і в Соймі з приводу бюджету свого ресорту. Одначе пояснюю собі цю мовчанку тим, що п. Міністр схоче забрати напевно голос при нагоді розправи над законопроектами про організацію шкільництва для меншин, які саме знаходяться на денному порядку шкільної соймової Комісії (у тому місці мін. Червінський приймає).

Супроти такого настрою як польського громадянства, так і урядових кол і слухаючи подібні голоси, упадають дійсно у нас руки. Ми констауємо, що стан дотеперішній дуже страшний, ще погіршився, а цілий великий противний табір висказує задоволення з дотеперішніх осягів. Виходить таке, що нам полишається хіба роля мімікрі, або замкнути себе зовсім чи запасти у певний зимовий сон в тій надії, що прийде час, коли живіші соняшні проміння, радісні і великі, розбудять знову нас до праці над своєю культурою і культурними потребами. Одначе не перша ні друга роля для нас, як живого народу не підходить. Роля мімікрі псує душу, й недо-

стойна для нас. Друга — може спровадити стан апатії, бездільності тощо. А надто ми, як покликані заступники, не сміємо сходити до такої ролі.

Отже як вище я зазначив, ми мусимо говорити. Мої уваги підуть в двох напрямках. Менша частина буде відноситися до розгляду бюджетових чисел, друга і головна буде відноситися до праці центральної влади, до праці міністерства, яка стане ясною щойно у відношенню до бюджетових цифр.

II. Формальний розгляд бюджетового прелімінаря.

Ширшому розглядові бюджету Міністерства В. Р. і О. П. присвятив я минулорічну мою промову на Комісії. В розбудові цьогорічного бюджету нічого не змінилося. Поодинокі розділи, параграфи і позиції остали ті самі, тому і не лишається мені багато, що можна би додати до цього, що було досі сказано. Зауважив я тільки, що у доходах Міністерства пропущено 7 міліонів зол., що вплинуть з патентів, призначення яких є покривати видатки, звязані з фаховим шкільництвом. Ця позиція повинна увійти в бюджетовий образ іншого ресорту, себто Міністерства Скарбу. Поскілки там не увійшла, це доказувало би хибного бюджетовання у приходовій рубриці. Так само довідуюся з дискусії над бюджетом в Соймі, що ніде не находить узгляднення сума приходів, яку побирають середні школи від учнів, в т. зв. шкільних оплатах. Поважна кількість голосів заявляється за цим, що ці оплати не мають ніякого правного обосновання, значить, є протизаконні, а навіть проти-

конституційні. Всежтаки весь той прихід повинен також зайняти своє місце у бюджетовій цілості.

III. Провідні думки діяльності міністерства освіти.

Найважливішою справою для нас є то, що займало центральну владу в минулому часі, які були провідні думки діяльності цієї влади і які завдання поклала собі центральна влада на майбутнє.

В організації центральної влади бачимо певні зміни. Повстає новий відділ звітливо-чий. Завданням його є не тільки цікавитися організацією власного шкільництва. Але цей відділ має також важне завдання необхідности належитого і точного інформовання польського громадянства і закордону про стан публичного виховання в Польщі, як також збирання інформацій і відомостей про розвиток шкільних і виховних справ поза границями держави. Цей відділ розвинув дуже багату діяльність. Вона може задоволити центральну владу. Ми довідуємося, що дякуючи цьому відділові англійський часопис педагогічний „The New Era“ присвячує свій подвійний зшиток за січень уповні польському шкільництву. Чи вийшов вже той зшиток, мені покищо невідомо. Одначе коли його інформації не так про стан шкільництва цілого, як радше про заспокоєння потреб на полі шкільництва національних меншин будуть такі самі, як подані нами вище, то ми мусимо витягнути і з цього відповідні послідовности і також закордонними видавництвами зазначувати дуже а дуже невідрадний стан української школи.

Важним поступом в напрямі уодностайнення початкової т. зв. вселюдної школи і середньої є створення відділу загально-освітньої школи. Є це один крок далі на дорозі створення типу єдиної школи, яка буде вязати в одно ціле дотеперішню вселюдну і середню школу. Минулий рік виказав під цим оглядом посунення цього питання відповідними розпорядками п. Міністра Світальського про зрівнання 3-х найвищих клас вселюдної школи з 3-ма найнижчими класами гімназії різних типів. Складений новий розклад предметів, переведена засада про 30 шкільних годин науки в тижні. При цій нагоді мусимо заявити, що українські середні школи (гімназії) ще й досі не є під цим оглядом упорядковані, бо там ще по нинішній день ведеться наука в деяких класах в 32 годинах тижневих при 50-хвилинному триванню години. Пропамятне письмо зложено в Міністерстві Освіти, а випрацьоване нашими педагогічними організаціями, в якому стараємося підійти до становища Міністерства, як також заспокоїти слушні вимоги нашої молоді щодо побірання науки в поодиноких предметах і щодо поставлення на відповідній висоті у вимірі годин науки української мови, досі ще не полагоджено. Мусимо звернутися до п. Міністра з домаганням, щоби вже найближчий шкільний рік застав цю справу вповні упорядкованою.

Дальшою справою, яка займала централю, це була комасація шкіл. Всі підготовні роботи покінчені. Повязано громади між собою, визначено поміж ними такі, в яких має міститися 7-класова школа, і здавалося би, що справа покінчена. Буде тільки розходитися про відповідне

шкільне будівництво і про створення відповідного кадру учителів. Тимчасом показується, що ця справа не є зовсім легкою. Ми чуємо не тільки в соймовій дискусії, а й тут вже в Сенаті про шкільні страйки з приводу комасації, і то не на території українській, але в корінній Польщі. А щож згадувати про українську територію, де зовсім механічним способом проводиться шкільну комасацію, а до того механічного засобу додається тільки один, що впливає з рації державної, а саме так повязати громади між собою, щоби в майбутній організації 7-класової школи не могло вже бути української мови навчання, а тільки що найвище утраквістичний вигляд нової скомасованої 7-класової школи.

Дальшою справою, що вибилася в досить виразній формі в минулому році в діяльності централі, було стосовання острих вимогів до приватного шкільництва. Треба признати, що такіж острі вимоги поставлено також і до польської приватної школи. Але коли узгляднимо процентове відношення між польськими, а українськими приватними школами, яким відмовлено права публичних шкіл, побачимо, що українські школи перевищають дуже а дуже відсоток польських шкіл, ненаділених публичними правами. А проте ми мусимо ще раз тут заявити, що українська приватна школа під управою товариства „Рідна Школа“ робить усе, що тільки можливо, щоб доповнити усі вимоги, які ставить влада до неї. Під цим оглядом не можна Рідній Школі зробити заміту ані злої волі, ані недбайливости. Тяжкі матеріальні умови, в яких розвивається наша школа без підмоги, при ворожому відношенні влади до управ і до учитель-

ства приватної школи, ненаділювання правом навчання кандидатів учительського звання, поскільки вони зголосяться до служби в приватній школі, це головна причина недомагань і це повинна узгляднити влада при наділюванні приватних шкіл публичними правами. Зрештою матеріял багатий, який знаходиться в інтерпеляціях і промовах наших послів і сенаторів, матеріял, що має відношення головню до приватного шкільництва, дуже докладно ілюструє цей незavidний стан, в якому знаходиться приватна школа.

Вже від кількох літ чуємо в дискусії і в розмовах, а тепер і видавництвах самого Міністерства В. Р. і О. П. голос великої жури, як заспокоїти потреби державного шкільництва в ділянці будови шкіл в найближчих роках, коли дуже поважно зросте число молоді, яка має ходити до школи. Уже сьогодні можна ствердити факт, що 400 тисяч молоді у шкільному віці не користає зовсім із блага школи. Для підготовки ґрунту під розуміння потреб у цій ділянці, для обзнайомлення громадянства з пекучими потребами зробило Міністерство в останньому році дуже багато. Тут мушу назвати всі видавництва, що відносяться до цієї ділянки, а головню М. Фальського, особливож його розкішний „Atlas szkolnictwa polskiego“. Одначе Міністерство добре свідоме, що самими видавництвами своєї ціли не осягне. Тому згадується про відповідні підготовні праці Міністерства, а між стрічками цих згадок можна вчитати зовсім недвозначну мову про нові податки. Та чи під теперішню тяжку господарську кризу, яку в першій і головній мірі переживає селянство, можна

хочби на хвильку спокійно думати про це, що того рода податки вплинуть до державної каси, приходиться дуже сумніватися. Я вже в минуло-річній моїй промові на Комісії згадував, що гроші на розбудову шкіл найдуться тільки тоді, коли громадянство не тільки зрозуміє потребу школи, але буде переживати її потребу і буде переживати ті користи, які школа може йому дати. Щойно в такому випадку самоврядування дасть потрібні кошта, бо воно буде розуміти, що в школі і вихованню молодого покоління лежить майбутність громадянства і народу, одна-че під умовою, що ціла організація навчання і виховання буде відповідати його виховному ідеалові. І саме це питання виховного ідеалу є також одним, яким особливо займалося Міністерство в минулому році. Цей ідеал думає воно переводити тепер і в майбутности. Зясування цього виховного ідеалу завдячуємо в першу чергу теперішньому міністрові, який у двох своїх промовах в Познані і Вильні занявся цим питанням. Промова в Познані видвигає два важні типи громадянина, які повинні бути предметом педагогічних змагань польської школи — тип бойовика і тип робітника. У промові, яку мав п. Міністр у Вильні, поставлений виховний ідеал польського громадянина, або громадянина польської держави без огляду на його національну чи віроісповідну приналежність. П. Міністр ви-разно зазначив це, що йому не важне виховувати українця, поляка, жида, а тільки важне виховати громадянина, який буде уважати своїм завданням добро польської держави.

До питання виховного ідеалу я ще раз поверну. А тепер у звязку з бюджетовими цифра-

ми, у звязку з провідними думками, які лягли в основу діяльності Міністерства В. Р. і О. П. а головню в звязку з дійсним станом української школи і української культури, займаюся основними недостачами теперішньої організації шкільництва і буду старатися шукати засобів, які могли би вплинути на те, щоби стан і положення української школи поліпшити.

IV. Відсутність українського громадського чинника в шкільній адміністрації.

Найважливішим недомаганням устрою теперішньої школи вважаю повну відсутність суспільного і українсько-національного чинника в шкільній адміністрації. Коли на стор. 139. названого вже вгорі видавництва Міністерства В. Р. і О. П. п. н. „Oświata i szkolnictwo w Rzeczypospolitej Polskiej“ — говориться про це, що батьки і представники меншин мають відповідний голос в органах шкільної адміністрації, то таке твердження минається так само з дійсним станом річі, як і те твердження, що справа шкільництва меншин у Польщі є вирішена з користю для меншин. До певної міри може Шкільні Місцеві Ради і мають якусь кількість заступників українського громадянства, алеж треба зважити і те, що круг ділання Місцевих Шкільних Рад є так малий і обмежується щонайвище до дорадчого голосу, а властиво має на цілі накладати на самоврядування обовязки й свідчення без прав. А вже хіба зовсім не приходить ся говорити в українському селі про т. зв. Батьківські Комітети, Шкільні Догляди і Опіки, бо того рода установи зможе провести в життя тільки самоврядування. Вони мо-

жуть розвиватися тільки тоді, коли управа школою і вихованням стоїть в найтіснішому звязку з батьками. Ще може по містах і то при українських гімназіях існують Батьківські Комітеги, одначе українське село позбавлене зовсім цього рода установ. Переходячи до Повітових Шкільних Рад, то тут устава, яка управильнює склад членів Повітових Рад є того роду, що українське населення не находить не тільки процентового, але майже жадного заступництва. Є ціла низка Шкільних Рад Повітових, де крім заступника ординаріату греко-катол. віроісповідання немає ні одного українця. А є і такі Шкільні Ради Повітові, де заступниками є неписьменні люди, покликані на внесок інспектора куратором округи хіба тільки на те, щоби були послухним знаряддям в руках повітового інспектора, а на яке то знаряддя міг би він час від часу покликатися, як на чинник, що дає у повній свідомості свою згоду на зарядження повітової шкільної влади. Ради Шкільні Окружні в Польщі так як не існують, бо на ділі находимо усього 4 Шкільні Ради Окружні в Польщі, а саме: при Кураторіях у Варшаві, у Лодзі, Познані і в Кураторії Поморській. Введено їх в життя на основі особних законів, але їх круг ділання є дуже звужений. Обмежується радше до дорадчого голосу. Раду скликають найвище 2 рази в році. При повній недостатчі власного апарату урядничого тільки коротає вона своє злиденне існування. Всі інші кураторії, а між ними ті, які мають до діла з українськими школами і мають українське населення на своїй території, не мають ще й досі Рад Шкільних Окружних.

В останньому часі доходять до нас голоси,

Львівська бібліотека
АН УРСР

№ 11

56875

1411

ЛНБ України
ім. В. Стефаника

5334563

а навіть п. Міністр зовсім виразно згадує про це, що наростає необхідна потреба створення Начальної Виховної Ради при Міністерстві В. Р. і О. П. Не подаю в сумнів потреби такої Ради, одначе не добачую ні системи, ні звязку, ні послідовности у цьому, в який спосіб допускається суспільний чинник до участі в шкільній адміністрації. І коли ця справа в малих клітинах не є управильненою, так ввводження суспільного чинника в шкільну адміністрацію до центральної влади буде явищем відірваним і не побудованим на дійсних потребах громадянства. Зі сказаного мною не виходить одначе, щоби до розбудови такої участі суспільного чинника не приступати. Мені байдуже, чи Міністерство буде починати цю розбудову від долу чи згори. Коли одначе рахуємося з дійсним станом річей і коли центральній владі буде залежати дійсно на тому, щоби участь суспільних чинників принесла користь школі і вихованню, тоді необхідно так покерувати справою, щоби введений суспільний чинник був виразником домагань, бажань і обличчя даного громадянства. Не тільки процентове відношення населення в певних округах має стати підставою для кількості представників поодиноких шарів, чи національностей, але навіть і там, де чинник недержавної меншини є нечисленний, навіть і там належало би кількість представників недержавних меншин збільшити до тої міри, щоб їхній голос відзеркалював уповні потреби даної меншини. Інакше ідемо до такого стану, що або центральна влада не буде ніколи знати про настрої і про потреби національних меншин, або буде замикати себе перед їх домаганнями, вкінці буде відмовляти

їм права заступництва, поскільки домагання меншин не будуть іти по лінії влади, як це сталося ще й недавно, коли один з відповідальних міністрів на адресу п. посла Целевича відмовив нам усім, українським послам, промовляти в імені українського народу і бути його речниками.

Така шкільна адміністрація, як вона є сьогодні, ставить не тільки перешкоди розвиткові української школи, але зовсім доцільно змагає до повної ліквідації приватної школи, яка має бути тим заступним засобом, що до певної міри лагодить цю болючу рану нанесену нашому національному організмові, проведеною ліквідацією державної школи з українською мовою навчання. Не буду тут повторювати всіх відомих фактів з історії як державної, так і приватної української школи. Вони містяться у внесках, інтерпеляціях та наших промовах, і повинні, як такі, бути предметом розслідув і застанови центральної влади. Згадаю тільки одно, що оснований приватної вселюдної школи під теперішню пору є недосяжним явищем. На це місце старається українське населення творити збірні приватні лекції, які мають своє уґрунтування у відповідних шкільних регуляціях. Та шкільна влада повітова, зовсім певно під впливом окружної влади, себто кураторії, не тільки що не дає дозволу на ведення таких приватних лекцій, але накликає цивільну адміністрацію, щоби вона репресіями різного роду старалася відстрашити українське громадянство від ведення того рода лекцій. На великій території Львівської Кураторії бачимо в останньому році острю, нічим неоправдану, просто божевільну нагірку на того рода збірні приватні лекції.

Українське населення починає вже думати про новий засіб оборони, себто про шкільні страйки. Справа шкільних страйків починає набирати до певної міри популярности. В корінній Польщі стрічаємося вже зі шкільними страйками з приводу комасації шкіл, у нас викликає їх відома устава Грабського, недодержання і фальшовання вислідів шкільного плебісциту, а далі повне неузгляднення не тільки домагань, але навіть найпростіших шкільних потреб українського народу. Наразі шкільні страйки були вибухли доволі незорганізовано в кількох місцевостях, але вони дали привід до накладання жорстоких кар на населення, до прикладання як найгостріших карних засобів цивільної адміністрації і покищо цю справу зліквідовано. Одначе мусимо сказати, що цимй засобами не успокоїться українське громадянство і воно буде мусіти вхопитися як найбільш рішучих засобів оборони своїх прав до української школи.

V. Відношення влади до українського учительства.

Коли приступимо до особистих справ учительства, як до настановлювання учительських сил, їх іменовання і авансування і перенесення на інші місця, а навіть у чужі етнографічні території, здається, що під цим оглядом в минулому році наступило певне поліпшення. До учительської служби прийнято більшу кількість українських кандидатів учительського звання, та головна причина цього у тому, що кількість учительських етатів зросла в наслідку зросту числа дітвори в шкільному віці, яке піднеслося значно в порівнянню до попередніх років.

Саме тепер на денному порядку соймових обряд знаходиться 58 арт. шкільної прагматики, зміна якого повинна також привести до певного поліпшення персональних справ учительства. Щойно недавно ухвалено, як в Соймі так і в Сенаті деякі зміни в справі відношення адміністрації до шкільної влади, можливо, що в цьому напрямі можна добачувати заграву кращих відносин. Але вже біжучий шкільний рік 1929/30. головню на території Львівської Кураторії зазначається, поворотом до давніших відносин. Згадали про це в своїй промові послі Струтинський і Великанович в часі дискусії над бюджетом Міністерства В. Р. і О. П. Знову повторюється перенесення для добра школи зовсім не повинних учителів і учительок. Приводом до такого перенесення стає нераз навіть участь учительства в культурно-освітній роботі. З промови посла Великановича довідуємося про те, що знову велика кількість подань до служби кандидатів і кандидаток учительського призвання не найшла узгляднення. Знову бачимо піддавання старших учителів української народности в управу молодшим, польської народности. Знову всупереч вислідам шкільного плебісциту перемінюється школи з викладовою українською мовою навчання на двомовні заведення. От передімною лежить лист поважного суспільного діяча з Городенки, який доносить про факт скасування української школи в Котиківці, передмістю Городенки. До цього року існувала там українська школа. Тепер переводиться комасацію тільки на те, щоби певну кількість неукраїнських дітей перекинути з дуже недогідної школи за потоком, тільки тому, що тоді найдуться

польські діти і буде можна перевести утравкізацію школи. Надто існувала в Повітовій шкільній Раді Городенській умова-договір, що школа в Котиківці буде мати завжди управителем українця. Тепер і під цим оглядом наступає зміна і управителем школи іменовано поляка. Такі на погляд дрібні факти викликають свідомість кривди в українському громадянстві і спричиняють недовіря до шкільної влади.

Ці всі персональні справи наберуть зовсім іншого освітлення і будуть зовсім інакше трактовані, якщо до шкільної адміністрації буде допущений у відповідній кількості український суспільний чинник.

VI. Шкільні підручники.

Велику роль у шкільному навчанню і вихованню відграють шкільні підручники. До цієї справи забирали ми вже дуже часто голос, як в законодавчих установах так і в пресі. Минулого року говорив я на Комісії про підручники до української мови в 4-х найнижчих класах вселюдної школи. Тоді на мою увагу, що більшість уступів у цих підручниках не представляє найменшої вартості від літературним оглядом, п. Міністр Світальський, відповідаючи вичислив, що кількість авторів підписаних під поодинокими уступами вказує на літературне походження. Але п. Міністр не входив в те, що це за імена і що з себе представляють названі автори. Ці імена переважно нічого не говорять і не можна тих авторів уважати письменниками, які мали б право до цього, щоби їх твори находили місце в шкільних підручниках.

Сьогодні піддам оцінці тільки підручники до історії в українських гімназіях і середніх школах. Користуюся даними з реферату, виголошеного на сходинах Т-ва „Учительська Громада“ у Львові. Цей реферат буде друкований особно. У рефераті проаналізовано три підручники: 1) Геберта і Гебертової п. н. „*Opowiadania z dziejów ojczystych*“. Цей підручник призначений для нижчих клас середньої школи. 2) Д-ра Анатолія Левицького п. н. „*Zarys historii Polski*“, оброблений і доповнений Яном Фрідбергом. 3) Чеслава Нанкого: „*Historja średniowieczna*“ і „*Historja nowożytna*“ з призначенням для вищих клас середніх шкіл.

Про підручник Геберта і Гебертової не буду говорити, бо про нього вже досить говорено й написано. Скажемо тільки, що з цієї книжки ученик українець нічого не довідається про історію своєї батьківщини. На 138 сторінок першого тому, який кінчиться смертю Ягайла, немає ні одної сторінки, що говорила би про первісний побут наших племен, про українську княжу державу і про її культуру. В другій частині дещо говориться про козаків (4 сторінки), про Хмельницького, аж до Берестейської кампанії (6 сторінок), в третьому томі є тільки кілька речень, що відносяться до історії українського народу. А на стр. 152 сказано таке: „*W pokoju w Brześciu Austria i Niemcy zgodziły się odstąpić kosztem Królestwa Polskiego Chełmszczyznę Ukrainie t. j. państwu powstałemu z pomocą Niemiec na obszarach południowo-zachodnich dawnego cesarstwa rosyjskiego*“. Три сторінки далі написано: „*Rusini przy pomocy władz austriackich opanowali podstępnie Galicję Wschodnią ze*

Lwowem... Najdłużej trwały walki z rusinami. Do obrony zajętego Lwowa porwała się garstka młodzieży polskiej, wśród której nie brakło kobiet, a nawet 10-letnich dzieci. obrońcy walczyli z niesłychanem bohaterstwem i uwolnili Lwów, ale jeszcze potem przez długie miesiące musieli bronić Lwowa przed oblęgajacymi go rusinami. Na pomoc zagrożonym kresom wschodnim spieszyły posiłki z różnych stron kraju, a także armja utworzona przez generała Hallera we Francji." От і все що має довідатися ученик українєць з історії своєї землі.

Треба признати, що нове видання підручника Геберта і Гебертової, може і під впливом українських критичних голосів, не містить уже в собі таких сильно провокуючих місць, які находилися в попередніх виданнях. Але зате підручник Левицького у перерібці Фрідберга, з призначенням для молоді вищої гімназії, не тільки що не надається для українських шкіл, але містить тенденційні уступи, незгідні з правдою, які крім того обиджують до краю почування ученика українця. Поминаю цілий екскурс про т. зв. Червенські городи і Червенську землю, але перейду до деяких тверджень автора. На стор. 17. названого підручника находимо твердження: „Ruś Czerwona pozostała zawsze krajem o ludności mieszanej polsko-ruskiej". Зовсім забуває автор про те, що сказав на цьому місці, а переходячи до часів Ядвіги говорить: „teraz poczęła się przenosić tłumnie na Ruś ludność polska, zwłaszcza z Mazowsza. W ten sposób mieszał się na Rusi żywioł polski z krajowym. (стор. 120). Отже або був це край, що мав завжди мішане населення, або насе-

лення цієї частини України було спершу зовсім чисте і щойно з переходом під польську владу починала ця земля набирати мішаного характеру.

На стор. 324. уважає автор найбільшою заслугою Польщі і похвалою для неї те, що „Polska położona na kresach cywilizacji zachodniej szerzyła ją ku wschodowi i broniła jej przed barbarzyńskimi ludami wschodu”. Прочитає це ученик української народности і відчує відразу, що тим варварським народом всходу, перед яким Польща боронила західну цивілізацію, є український нарід. (На цьому місці численні голоси польських сенаторів протестують проти цього твердження і дають наче до зрозуміння, що таке пояснювання тексту не є згідне з дійсністю). Панове протестуйте проти цього, алеж вистачить взяти під увагу географічне положення. На схід від етнографічної польської території мешкають українці і білорусини. І саме українці належать до тих, що перші впали жертвою оборони західної цивілізації перед степовиками сходу. Наша київська держава княжа належала до найсильніших творів в тому часі і коли вона не мала сили вдержатися, то тільки тому, що виснажилася в боротьбі з першими степовиками, яких знищила зовсім, або засимілювала, та вже не мала сили протиставитися татарському находові, через що впала і стала жертвою сусідів. А яке почування зродиться в цьому місці у ученика поляка, який прочитає цитовані слова. Що подумає він про східних сусідів Польщі?

Поминаючи інші місця, перейду до того, як автор трактує козачину. Козацтво для ав-

тора, підручника ніщо інше, як „bractwo wojenno-łupieskie”. У цій назві міститься велика противорічність, бо або козацтво було брацтвом, або мало характер войовничо-рабівничий. У авторів підручника — це все одно, бо пишучи про козаків пояснює собі справу на свій лад: Козаки „rekrutując się z niekulturnego ludu, uważali rabowanie Turków i Tatarów za czyn rycerski. Tworzyli rodzaj bractwa wojenno-łupieskiego” (стор. 208). От вам і характеристика козащини.

Знову поминаю далші виводи автора відносно Хмельниччини, а перейду до найновіших часів. Україна після „бунту” Хмельницького виходить у нього щойно в 1848 р. і то завдяки графові Стадіонові — цій вічній легенді усіх польських підручників. „Za jego też sprawą przyszło do zaostrzenia stosunków między polakami a rusinami w Galicji Wschodniej”. (Стор. 387). Тому автор вважає каригідним ділом зорганізування Руської Ради і домагання поділу Галичини. До старих пісень про Стадіона долучено при обговоренню нових часів новіші легенди. На стор. 422 і далше обговорює автор відносини у Східній Галичині в другій половині XIX. віку. Там находимо таке: „Do naprężenia stosunków między polakami a rusinami przyczyniło się niemało skryte popieranie ukraïnizmu przez różne urzędowe i pół-urzędowe sfery austriackie, a jeszcze bardziej przez prusaków, którzy w tym celu utworzyli nawet konsulat niemiecki we Lwowie. Było to dziełem przedewszystkiem wpływów pruskich i austriackich, że ruch narodowy ukraïński przybrał charakter wybitnie antypolski. Wpływy

te obudziły też wśród młodego kulturalnie narodu niebezpieczną manję wielkości, marzenie o państwie ukraińskim, sięgającym od stóp Kaukazu po Dunajec i Wisłę, prawie po same rogatki Warszawy." Так вільно хіба писати в часописах, вільно навіть виголошувати того роду вічеві промови, але щось подібне не сміє мати місця не тільки в шкільних підручниках для української молоді, але також і в шкільних підручниках для польської молоді.

А найновіші події. Цеж ніщо інше як: „Ukraiński zamach stanu“, (1/XI 1918), „brutalny akt gwałtu (!), a powoływanie się na zasadę samostanowienia narodu tym obłudniejsze, że nie pytano się wcale o zdanie półtoramiljonowej ludności, której chyba także prawo stanowienia o sobie przysługuje“ (st. 458). Далі йде такий опис боїв: „Lwów wycierpiał bardzo wiele tak wskutek walki toczzonej w bezpośrednim sąsiedztwie, jak i wskutek okrucieństwa wroga, który bombardował nieufortyfikowane miasto, zniszczył celowo wodociągi i oświetlenie elektryczne, aby ludność i załogę przerazić i zmusić do kapitulacji. Celu nie osiągnął, pomimo iż pociski padały nawet na kościoły, szpitale i szkoły. Ukraińcy osławili się niesłychanym sposobem prowadzenia wojny. Tysiące internowano bez powodu, skazywano na śmierć bez sądu, mordowano jeńców. Najgłośniejszym aktem barbarzyństwa było katowanie, a następnie rozstrzelanie kilkunastu Polaków w Złoczowie (st. 459). Na st. 467: „Nie orjentując się zupełnie w sprawie t. zw. Zachodniej Ukrainy, zaprotestowała w tym czasie koalicja przeciw używaniu wojsk Hallera do walki z hajdamakami (!).“ Далі не читаю, бо

думаю, що і цього вистарчить, щоби показати, як брутально порушені тут педагогічні і виховні засади.

Для всесвітньої історії призначений підручник Нанкого. На 700 сторін 3-х томів цього підручника є всього 26 сторінок, що відносяться до історії України, часто тільки посередньо. Одначе треба признати, що цей підручник корисно відбивається від інших, бо майже цілий витриманий у спокійному тоні. Щойно при обговорюванні найновіших часів не витримав автор у своїй предметовості і підкінець заломився, говорячи про найновіші часи після 1848 р. І тут находимо, що „*przeciw polską działalność ukraińców podsyczał potajemnie, a nawet popierał materialnie rząd berliński*“. З уваги на це, що автор не затримав до кінця предметового становища, а далі з уваги на це, що названий підручник є підручником всесвітньої історії і тому належить в ньому відповідне місце українській історії, тимбільше, що підручник є призначений і для нашої молоді, вважаємо, що і у такому виді він не повинен бути шкільним підручником.

Що багато інших підручників не виповнюють так само свого завдання, не буду говорити, бо це довело б мене до цього, що я мусів би виголосити цілий трактат, повний цитатів, які характеризували би цю велику кривду, яка діється нам на полі шкільництва і виховання.

VII. Шкільні бібліотеки.

Крім підручників шкільна молодь користується книжками до читання з т. зв. шкільних бібліотек. Вони існують при всіх школах, на-

віль меншекласових вселюдних. На основі постанов про організацію шкільних бібліотек потрібна є вимога, щоби всі книжки до читання були цензуровані і допущені до ужитку шкільних бібліотек. Задля цієї цілі існує при Міністерстві В. Р. і О. П. особний виділ оцінки книжок до читання для молоді. Поскільки цей признає яку книжку, що вона може найтисся в шкільній бібліотеці, оголошує про це в Урядовім Деннику Міністерства В. Р. і О. П. На нашу думку праця в тім напрямі поступає дуже поволі. В звітномленні міністерств сказано, що ця Комісія оцінила в минулому році аж 75 книжок! Коли узгляднимо запотребовання читаючої молоді і кількість оцінених книжок, виявляється велика нерозмірність. Ще гірше представляється справа з українськими книжками до читання. Щойно минулого року почало Міністерство оголошувати списки оцінених українських книжок. Маємо тут невеличку кількість видань п. Таранька, а в цьому числі, до 30 книжечок призначених для передшкільних установ. А остання оповістка, яка міститься в Урядовім Деннику (ч. 13. поз. 187), згадує тільки про кілька книжок, між якими находимо одно видання „Просвіти“: „Про життя і діяльність Осипа Федьковича“, що його написав ще до війни Денис Лукіянович, теперішній візитатор при Кураторії Л. Ш. О. Ця книжка майже вже на вичерпання і хіба тільки тому найшлася в списку книжок, дозволених для шкільних бібліотек, що автор книжки саме тепер став іменованій шкільним візитатором. Крім цієї книжки находимо ще вже вичерпане перше видання „Зоряного Хлопчини“, Уайльда. Значить тут справа вже зовсім,

а зовсім занедбана. Оцінка книжок повинна поступати далеко швидче, тимбільше, що довідуємося, що на окраїнах деякі шкільні інспектори повидавали зарядження, що зі шкільних бібліотек мусить бути усунена кожна книжка, яка не має апробати Міністерства. А що апробованих книжок майже нема, тоді ревні інспектори накажуть учительству поусувати з бібліотек всі українські книжки, і українська дитина остане без своєї власної книжки до читання.

VIII. Український університет і наука.

Чи говорити мені ще щонебудь про таку болючу справу, якою є справа Українського Університету у Львові. Фактом є, що український університет у Львові має за собою вже соймову ухвалу, що він вже повинен бути оснований, що кількість лекторів українців, які знаходяться на польських високих школах, вистачила би сьогодні на виповнення одного університетського віділу, а проте справа університету не тільки, що не вийшла з круга дискусії, але на ділі ми сьогодні стоїмо далше від її здійснення, ніж це було у хвили, коли Сойм ухвалював закон про український університет.

Зі справою університету звязана тісно справа української науки. Коли не буде університету, коли наукова діяльність наукових і культурних установ не найде потрібної грошової підтримки, так в нинішню тяжку господарську кризу нема мови про це, щоби український народ своїми власними силами міг підтримати свою власну науку. Тимчасом цифри пропозитованого нам бюджету дуже проречисті. Не сотки тисяч, але міліони золотих буде призначувати поль-

ське міністерство В. Р. і О. П. на підтримку молоді всіх шкіл, аж до високих включно і аж до студентів поляків в Гданську, на підтримку бурс для молоді, на зворотні стипендії для молоді високих шкіл, на утримання приватних польських шкіл різного рода і типу, на творення шкіл для польських меншин поза польською державою, на дотацію учителів і виховавців до шкіл і виховних установ за кордоном, на підтримку науки, на підтримку мистецтва аж до народнього, якими є людіві театри, людове мистецтво. Рівночасно український народ, який уможливує саме своїми податками того рода дотованне польської науки і культури, не дістає нічого із цих великих цифр. Досі головним замітом, яким боронило себе польське громадянство, чому українська наука і культура не є субвенціонована, було, що українські установи не стараються о підмоги і не вносять відповідних подань. Коли-ж цього року українські послы в Соймі виступили з відповідними внесками, всі внески відкинено полишаючи наче на глум нікчемно малу суму 10.000 зол. на приватну українську школу. Правда, що в промовах польських послів різних угруповань було сказано, що відповідні позиції в бюджеті не є означені, начеб то вони мали йти на польські ціли, але названі загально, тому не Сойм має розділювати їх на відповідні національності, але уряд. Тому треба з урядом говорити і від нього домагатися приділення субвенцій українським установам. А щож тоді означає та позиція, в якій говориться про підмоги для студентів поляків, котрі студіюють на техніці в Гданську. Зрештою, балачка з урядом на ці теми це зовсім

інша сторінка діяльності, яку приходитьсья вирішити не так легко. Далеко булоб краще, колиб Сойм став на становищі слухності українських домагань і визначив з бюджету відповідні позиції, а тоді і уряд інакше буде ставитися до української сторони.

IX. Підтримка москвофільства.

Дуже болючою справою, яку на цьому місці мусимо піднести, це відживлювання і підтримка завмерлого вже зовсім у нас москвофільства. Гальванізованне цього трупа лягло в основу політичної діяльності нинішнього уряду. На ділі не місце про це говорити тут при бюджеті Міністерства В. Р. і О. П. Та коли торкаюся цієї прикрої справи, то тільки тому, що вона стоїть в тісному звязку з питанням культури, а саме через те, що дякуючи польському урядові і проурядовим партіям Ставропігійський Інститут і така велика щиро-українська фундація, якою є Народній Дім у Львові, з своїми багатими маєтками, опинилася в руках москвофілів. Дотеперішня господарка свідчить, що маєток цих установ буде розгарбаний, через що українська культура понесе дуже велику втрату. Що польський уряд підтримує москвофільство це для мене вповні зрозуміле. Він же добре знає, що таким робом ослаблює нас і завдає нам прикрий удар. В розмові з одним вищим представником польської влади почув я аргумент про це, що польському урядові зовсім не залежить на цім, щоби підтримувати москвофільство чи ні. Уряд знає, що представники цього напряду є лояльними громадянами польської держави і тому уряд мусить їх зичливо трактувати. Можливо,

що це розумне і користне становище для польського уряду. Одначе мені все таки здається, що ніколи не може бути той моральним і певним союзником, на якого можна рахувати, хто потрапить заперечувати існування власного народу:

Х. Фізичне виховання.

Переходжу до справ фізичного виховання. Це вже така риса нинішнього часу, що фізичне виховання вважається дуже важливою сторінкою культурної праці в народі. Уже сьогодні і на Комісії впало чи мало слів у цьому змислі. Фізичне виховання, як виховання взагалі, не відноситься тільки до молодечого віку, або до молоді, котра знаходиться у шкільному віці. Сьогодні фізичне виховання плекається серед усіх шарів населення без огляду на вік і на пол. Для населення в позашкільному віці існують осібні руханкові і спортові організації. Такі організації створив для себе також український нарід, але доля цих організацій тут, в Польщі, просто незавидна. Чи покликатися мені на ці тисячні факти переслідування „Лугів“ і „Соколів“, на розв'язування цих пожиточних установ, на заборону ношення однострою, на переслідування, з цього приводу, а навіть накладання тяжких кар на особи, котрі поважаться виступити в спортових одностроях? Це все полишиться назавше ганьблячою картиною відношення цивільної адміністрації до культурних змагань українського народу в ділянці фізичного виховання. Та нащо так далеко сягати. Нехай тільки панове сенатори і висока Комісія пригадають собі те все, що в цій справі сказав перед двома

днями сен. Макух на засіданні Скарбово-бюджетової Комісії при дискусії над бюджетом Міністерства Внутрішніх Справ.

Я тільки торкнуся справи фізичного виховання шкільної молоді. Крім обов'язкових годин руханки існують в школах пластові організації. Такіж пластові організації є також серед української шкільної молоді. Те все, що в останньому році діялося з українським „Пластом“ в середніх школах в Бережанах, Тернополі, Стрию, в Самборі — це одна велика оргія, жертвою якої паде шкільна молодь. Просто не хочеться вірити, щоби в карах стосованих до української молоді так далеко посуватися, як це діялося в усіх названих випадках. І питаю, як тут погодити слова п. Міністра, котрі він висказав в Познані, говорячи про виховний ідеал польської школи з подійсним станом річі. Згадуючи про виховний стосунок до вихованка сказав, „що ми дивимося на наших вихованків крізь густу заслону рекул і параграфів, оцінюємо їх не на підставі здорового розуму і батьківського серця, але на підставі складного шкільного кодексу і часто на основі цього-ж кодексу викидаємо їх зі школи і ломимо їм життя“. „А проте наше сумління спокійне, бо поступаємо відповідно до права“. — (Oświata i wychowanie 1929 р. ст. 347). Тимчасом наведу лише один факт, на спогад якого мусить здригнутися кожна морально-здорова людина, а саме факт самбірський. На підставі переведеної судової розправи виявляється, що директор заведення поступав у відношенню до української пластової молоді провокаційно, бо маючи донесення поліції про існування „тайного“ Пла-

сту дозволив так довго йому розвиватися, поки всі нитки організації не найдуться в його руках. Провокаційно вільно може поступати поліції (голос сенатора Соколовського: І поліції не вільно так поступати), а проте ще раз скажу, що можна поліції вибачити того роду поступок, але щоби виховник, учитель, директор заведення так міг поступати, це непростима річ ні під яким оглядом.

XI. Позашкільна освіта.

Передімною велика ділянка позашкільної освіти. Я вже не раз підносив, що як довго нема розділу компетенції між Міністерством В. Р. і О. П. і Внутрішніх Справ, так довго у цій ділянці порядку ніколи не буде, а суспільна ініціатива буде засуджена на повну невдачу. Сьогодні просто неможна улаштувати ніякої освітньої імпрези. Навіть така праця, якою є поборювання анальфabetизму, стрічає непоборні труднощі. Суспільна установа приступає до ведення науки, шкільна влада жадає не тільки осягнення від неї дозволу, але і кваліфікованого провідника для цієї науки; суспільна установа представляє цього провідника. Шкільна влада запитує цивільну адміністрацію про кваліфікацію учителя. Запитання йде до державної поліції. Ця видає свою опінію переважно неприхильну, оперту на здогадах, яка дуже часто є впливом недостатчі інтелігенції у найнижчих поліційних функціонерів. Курс анальфabetів розбивається. А щож говорити про брак дозволів на виклади, на курси різного рода, освітні і фахові, на аматорські вистави, на культурні свята, тощо? П. Міністрові Внутрішніх Справ я

представив обильний матеріал під цим оглядом. Ми стрічаємося сьогодні з цензурою поетичних творів Шевченка і Франка, які проводить провінціональний староста тільки тому, що він додає свою особливу інтерпретацію тих творів, яка зродилася в його голові. Так само дуже побиває адміністрація культурні змагання українського народу скреслюванням з громадських бюджетів позицій на освітньо-культурні цілі громади і повіту. Коли одночасно наказується вставляти позиції на польські цілі, далекі для громади, яка зовсім з польських установ не буде і не може користати, так скреслювання позицій на українські цілі є свідомим нищенням української культури і освіти. Проти цього мусимо рішуче застерегтися і за право самоврядування, за право бюджетовання будемо вести як найострішу боротьбу, аж до повної нашої перемоги під цим оглядом.

ХІІ. Виховний ідеал.

А коли ми те все узглядимо, що я вище сказав, так чи не ясно стає перед нами питання, що польський уряд і польське громадянство займає в відношенню до нас як найбільше вороже становище. І не криючися з цим становищем видвигає рівночасно перед нами ідеал теперішньої польської школи, а саме виховування польського громадянина: *civis Polonus, civis Poloniae*. — Згадуючи тут про цей виховний ідеал мимовільно насувається мені перед очі великий римський ідеал *civis Romanus*, або *civis Imperii Romani*, а разом із ним і характеристика великого історика Момзена про це, що належить розуміти під цим висловом *civis Ro-*

manus. Недавно доводилося мені балакати з одним уроженцем передвоєнного угорського королівства і тоді ми заговорили також про існування колишнього угорського виховного ідеалу *civis Hungariae*. — Та кожний з цих ідеалів мав свої особливі риси, більше або менше приємливі. А всежтаки приходитьсь ствердити, що того рода виховний ідеал не видвигається ані промовами, ані заявами, ані більш або менш святочними деклямаціями. Беручи під увагу фактичне видвигнення ідеалу *civis Polonus*, себто громадянина польської держави, мусимо признати, що зі становища держави воно зовсім слушне, але це слушне становище поляка не буде слухним для громадян інших національностей, що замешкують польську державу, бо цей ідеал поставлений односторонньо і без порозуміння з іншими національностями.

Польський виховний ідеал навіязує до давньої історичної традиції Польщі, не бере зовсім під увагу часів, коли польський нарід жив в заборчих державах, і на тій основі констатує, що українське становище є антипольське і тим самим антидержавне, що створення української держави в листопадових днях 1918 р. є бунтом проти польської рації стану. Зовсім забувають поляки, що тихже самих 100 літ, які вони провели в неволі, український нарід використав на працю над своїм обновленням, відродженням, над повним ренесансом. В цьому часі ми створили власними нашими силами і нашими засобами наш власний виховний ідеал, котрий довів нас до воєнного стану з вами. Ми дійсно війну провадили, ми її програли, але ми війни

не закінчили, бо ми досі не заключили жадного миру між собою. Нехай це буде навіть неприродний стан, нехай це буде і шкідливий стан, але це є стан фактичний, стан дійсний і ми мусимо на цей стан глядіти отвореними очима.

Саме тепер що до виховання ведеться навіть в польській публіцистиці розмова про питання замкнених очей, чи отворених очей. Багатьом подобаються замкнені очі, та мені здається, коли глядимо на кожную справу отвореними очима, та хоч і побачимо може страшні, жахливі картини, може в нас зродиться почуття, що видвигнені питання ніяким робом не можна буде рішити корисно для справи, може те все навіть відбере нам охота приступати до рішення, то все таки для мене є ясне одно, що отворені очі, відважне становище до найтяжчих питань, або іншими словами проблема отворених очей, далеко краще буде підходити до створеної тепер ситуації, ніж проблема замкнених очей, хочби вона обіцяла нам найбільш рожеві картини і найбільше рожеві сподівання.

ПРОМОВА НА ПЛЕНУМІ СЕНАТУ ПРИ РОЗПРАВИ НАД БЮДЖЕТОМ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ ДНЯ 12. БЕРЕЗНЯ 1930 Р.

I. Питання меншин, польська влада, польське громадянство.

Приступаючи до розмови над бюджетом міністерства освіти і віроісповідань видніють переді мною два шляхи: один — теоретичного розгляду педагогічних і виховних питань, а також практичного їх приноровлювання у житті та школі; другий — вгляд в умови, серед яких знаходиться шкільництво й освіта українського народу в Польщі.

Перший шлях дуже вдячний. Він веде нас до найважливіших питань культури, дає можливість не тільки користати з культурних цінностей, але також творити нові. Другий приневолює нас до критики, до підношення гострих замітів, роблення спротивів, складання заяв. Дотеперішній досвід повчає нас, що кожний критичний голос, хочби впливав з наукових підстав, гине і пропадає наче голос у пустині. Щодо другого, то ви, панове, маєте на нього докладні окреслення. Одні кажуть, що це тільки перечулення приневолює нас до наших виступів. Інші підіймають думку одного польського освітника, і стверджуючи незадоволення в наших голосах, кажуть, що це незадоволення з існую-

чого положення „є зрештою постійною рисою кожної меншини“. Та саме в тому місці шляхом асоціації приходить мені на думку стаття в одному варшавському часописі з приводу побуту в столиці Річипосполитої президента Естонії. Там читаємо: „Запорукою державного почування національних меншин (розуміється в Естонії) є найбільше ліберальний на світі закон, що відноситься до меншин. Не місце тут зясовувати постанови цього закону. Досить сказати, що естонський сойм не чув навіть одної досі інтерпеляції меншин, але навпаки дістає постійно докази льюальности і вдячності росіян, німців, або шведів, які мешкають у державі“. Отже може бути інакше, і меншини можуть бути вдоволені. Але автор статті утікає перед дальшим розглядом причин, бо, на його думку, „не місце тут зясовувати постанови цього закону“. З утечею з поля битви, іншими словами, з дезерцією у відношенні до питання меншин доводиться нам мати до діла на кожному кроці і збоку всіх відповідальних чинників у Польщі. Причини і форми дезерції ріжнеманітні, але факт дезерції незмінений.

Навіть у державних видавництвах доводиться нам читати про те, якто автори ріжного роду статей полишають „на боці важне і складне національне питання“ („Освята і Виховане“ 1929 р. зшиток 2 стор 128). А коли на освітній конференції в Пулавах, яка відбулася в часі від 8—10. травня 1929 р. один із референтів, говорячи про „актуальні питання освіти дорослих у Польщі“ поставив на другому місці питання національних меншин, то ужив наступних слів: „це питання дуже часто або поминаємо стид-

ливо, або полагоджуємо половинно. Тоді, коли говориться про національні меншини маю вперте вражіння нещирости“. А проте інші учасники конференції не погодилися з його думкою і знову ховалися поза різні причини, м. ін. і такі, що питання меншин — це справа виключно політична, що це питання в'яжеться з устроєм польської держави. А посол Корнецький, присутний на цій конференції, каже виразно: „Колиб ми хотіли обговорювати питання національних меншин з точки погляду шкільної політики, то не моглиб його розглядати в згоді і прийшлиб до переконання, що це таке питання, яке належить перевести на інше форум“. Але, де знаходиться те інше форум і що розуміє промовець під цим іншим форум, про це він не згадує. Коли має на думці законодатні установи, то тут для нього справа хіба вже порішена. Саме посол Корнецький у своїй брошюрі „Про шкільництво меншин“ сказав виразно, що польський сойм у 1924 р. довго задумувався над способами, як полагати питання національних меншин. І з уваги на цілість шкільної політики держави визнав за найкращий спосіб уведення двомовної школи, в якій має відбуватись виховування молодих поколінь в одній державній школі без огляду на етнічне походження. На думку п. посла „чотириохлітня практика виказала, що творці закону з 1924 р. хоч з противних політичних таборів, мали рацію“. Отже і на тому одинокому може ще форумі не треба розглядати питання шкільництва й освіти національних меншин, а навпаки є всі дані, для повного задоволення і для голошення „урбі ет орбі“, що „не

зважаючи на поборювання утравізму політичними агітаторами, наростає у спільній кресовій школі нове покоління, яке на шкільній лавці розвиває у собі братню любов, розуміння спільних життєвих цілей і пошану для племінних ріжниць“. Такі голоси задоволення з дотеперішніх осягів шкільної польської політики, голоси, змістом яких є те, що потреби українського шкільництва є вповні заспокоєні, знаходимо і в державних заявах. Бо Польща у відношенні до меншин виконала не тільки постанови арт. 109, 110. і 117. власної конституції, і арт 1, 9. і 10. трактату між союзними державами і Польщею, підписаного у Версаю дня 28. червня 1919 р., але пішла навіть далі у своїй лояльності до національних меншин ніж про це говорять названі точки. На цьому становищі задоволення зійшлися не тільки різні польські політичні угруповання, але також і уряд у своїх видавництвах, призначених для ознайомлювання польського громадянства і закордону зі станом політичного виховання у Польщі.

Деякі угруповання пішли ще далі. У соймі мали ми нагоду почути голоси пп. послів Радзівіла і Баліцької про те, що жертвою української школи паде польська дитина, яка у „кресовій“ школі мусить учитися чужої мови. А не брак і таких голосів, які кажуть навіть про привілеї українського народу на полі державного шкільництва.

Боротьба зі всіма цими голосами безцільна. Дуже трудно розвіяти атмосферу самозадоволення. Ще тяжче боротися з цим психічним наставленням, яке бачимо у голосах, що ре-

агують на наші нарікання, вважаючи їх перечуленням або незадоволенням, або яке наказує промовчувати наші нарікання і не давати на них ніякої відповіді, щоби таким робом вбити крик дійсности, крик життя.

II. Зміст і тон наших промов.

Та заки приступлю до подрібного обговорення питань освіти й культури українського народу, ставлю перед собою питання: про що говорити і як говорити.

На перше питання легка відповідь. Матеріал такий обильний, що може зайняти одно цілоденне засідання. І нічого в тому дивного. Ми-ж свідомі того, що це є право народу до життя, право народу до культури. Ми свідомі того, що між шкільництвом, педагогією та освітою і цілим суспільним життям та вихованням існує нерозривний зв'язок. Ми знаємо, що шкільництво й освіта можуть мати незвичайні можливості розвитку. Одначе в цьому місці мусимо перш за все поспитати себе, „чи важна для нас істота справи залежить від того, чи в ці питання увіллємо життя і правду, як також досвід побудований на вислідах науки та практики“.

На друге питання: як говорити, є далеко трудніше знайти відповідь ніж на перше. Бо зайвим вважаю підносити тільки відемні риси шкільної адміністрації, поборювати шкільний закон 1924 р., протестувати і кричати. Обмежуся тільки до ствердження, що як у моїх особистих промовах, так у виступах моїх товари-

шів у соймі та сенаті не маю нічого до зміни ані до відклику. Стверджую, що стан шкільництва й освіти українського народу не тільки не змінився на краще, але значно погіршився, бо з проб, досвідів, а навіть, як здавалося після травневого перевороту, з перехідного стану прибрав всі риси стабілізації і тривкості. Залишаючи знову гострий тон у промові, хочу приневолити панів не тільки до слухання, але також до інтроспекції у ваше психічне наставлення. Одначе не вільний я від побоювання, що інший тон моєї промови стрінеться з думкою цієї Високої Палати сформульованою в тому напрямі, що в культурно-освітньому житті українського народу все розвивається правильно й успішно, коли такий тон промови.

Слід згадати також про становище деяких угруповань, котрі дійшли до того переконання, що в питаннях школи й освіти українського народу мусить прийти зміна, бо далі так, як досі, не може бути. Ці голоси можна назвати плятонічними, але я не думаю їх маловажити. Інакше назвати, як плятонічними не можу. Вистане пригадати, яке становище заняли навіть ці прихильні партії до внесків Українського Клубу в соймі щодо сум на українські культурні, освітні і господарські ціли.

III. Польська шкільна політика.

Польська шкільна політика від повстання польської держави полягає на заперечуванні нам права до нашої власної культурної творчости, не тільки в ділянці освіти і шкільництва, але й у

всякій ділянці національного життя і буття. Український нарід має бути виключно пасивним консументом тих культурних цінностей, що їх творить для себе польське громадянство і польська педагогічна думка. Овид цієї думки звужений до власної національності й державності — виключно зі становища буття й історії польського народу. В наслідку цього мусить умерти у нас всяка радість з творчости. Нема мови про красу життя, створюється тільки ніби культурний понурий передсінок і змушується, щоби цілий живий нарід коротав у ньому своє життя. Це вже не є нищення нашого дорібку на полі шкільництва й освіти, про що ми досі завжди говорили і проти чого закладали горячий спротив. Тут маємо до діла з добре обдуманим пляном вбивання творчих сил, котрі живуть у поодиноких особах і цілих народах. У цій політиці є теж джерело нового регіоналізму, тієї особливої системи, котра деінде плекає різноманітність і багатство в духовій будові суспільної і національної одиниці, а в нас має служити для розбиття народу на племена і роди, має нас завернути в передісторичні часи, щоб у дальшому ході при допомозі новітніх засобів поглотити в собі ослаблений аж до повної пасивности український національний організм.

Під цим кутом думання, більше або менше видимим або укритим, іде дотепершнія одинацятилітня діяльність відновленої Польщі, для побуття нових внутрішніх територій коштом національних меншостей.

Недавно появилася нова книжка проф. Ст.

Грабського: „Паньство народове“. Проф. Грабський — один з найвизначніших ідеологів національно-демократичного угруповання, хоче такого розвитку польської держави, аби вона з держави національностей стала національною державою. Перебудову польської держави бачить у тому, аби перенести політичні права в найважливіших ділянках життя тільки на поляків (усунути горожан інших національностей), щоб забезпечити польській стихії штучне представництво з національно-мішаних округ при допомозі куріальної системи, а врешті при допомозі одномандатових округ. Критики проф. Грабського з протівних таборів поборюють його думку ввести на кресах національні курії, себто голосування в польських і непольських колах, залежно від свободного вибору одиниць, а це тому, бо „такий проєкт мусить дати безсумнівно фатальні наслідки всюди там, де населення не має ще взагалі ніякої національної свідомости, приневолюючи поліщуків, білорусів і інших „тутейших“ до застанови, ким вони є і чи є поляками. Що за поле до відосередньої агітації!“ — Отже істота справи і питання державного устрою не лежить у справедливому або несправедливому відношенні державної національності до меншостей, але в якомусь панічному страху перед питанням, яке може виникнути перед іншими народами: ким вони є і чи є поляками? Свої сподівання будують на найнижчому культурному стані одиниць зпоміж цих народів, бо самі народи у своїй свідомости поступили вже так далеко, що такого питання не потребують собі ставити.

IV. Виховання до обов'язковості й відповідальності через участь громадянського чинника в шкільній адміністрації.

В новітньому розумінні демократії в дійсне виховування громадянства до виконання громадянських обов'язків і до відповідальності за них. Це виховання не може бути словесне, але мусить спиратися на практичному виконанні обов'язків кожної одиниці, як у родинних зв'язках, так у живій участі в різних суспільних установах примусового характеру, що впливають з існуючих умовин, а також і в добровільно створених установах, котрі творить собі громадянство як цілість, або його поодинокі частини чи може угруповання. У всіх цих установах примусового чи добровільного характеру розвиток громадянського виховання майже замкнений для українського народу. Справа йде до гіршого, бо держава починає заточувати щораз ширші круги, втягаючи під свій вплив, а навіть під контроль суспільні установи, добровільно створені громадянством. Стаємо свідками явища, як поволі зникає приватна ініціатива, як щораз більше звужується обсяг і можливість діяльності особистостей у цих установах, а на преше місце вибивається вплив бюрократичного чинника державної влади, котра полягає на одноособовості, або в кращому випадку суспільного чинника, але чужого національно для меншостей там, де цей чинник допущений до голосу.

У шкільно-освітній ділянці такою одноособовою владою є міністерство і кураторія. Згадується про покликання Рад Шкільних Окруж-

них до співпраці з кураторами, але їх не видно зовсім, а діяльність тих 4-х Окружних Рад, які існують при 4-ох кураторіях, є звужена тільки до дорадчого голосу. В останньому часі говориться про створення Начальної Виховної Ради при міністерстві освіти. Одначе коли компетенція Начальної Виховної Ради буде така вузька, як компетенція Ради Шкільної Окружної, коли представництво до Ради буде залежати від іменування міністром, коли меншости, а також і український нарід ні кількотно ні якостно не буде мати своїх представників у цій Раді, тоді не може бути мови про користи, які могли би сплинути на шкільництво й освіту з участі українського суспільного чинника як у Начальній Виховній Раді, так і в Радах Шкільних Окружних.

До деякого ступня маємо до діла з громадянським чинником у Радах Шкільних Повітових (згл. Інспекторатах), в Радах Шкільних Місцевих (згл. Шкільних Доглядах). Одначе організація цих Рад, зосібна Ради Шкільної Повітової є того роду, що український громадянський чинник не має там ні голосу ні впливу, а дуже часто і потрібної поваги. З уряду належать до Ради Шкільної Повітової повітовий інспектор, староста і повітовий лікар. Куратор іменує представників віроісповідань з терна, яке поставить начальна духовна влада, далі іменує представників населення, учительства і одного шкільного лікаря. З вибору входять: представники учительства, Повітової Ради і міської громадської Ради. Отже в найліпшому випадку на 12—15 членів Ради може увійти один представник духовенства з іменування, або най-

вище ще один чи два члени української народности. В більшості Рад Шкільних Повітових є тільки представник духовенства, іменований куратором. Усі ці члени знаходяться у певного роду „сплендід ізолейшен“, вони не можуть вплинути на зміну курсу шкільної політики на території повіту навіть тоді, коли українське представництво щодо своєї якості відповідає високому завданню, яке має виконати. Але маємо і такі відомости, що іменовані члени є тільки знаряддям інспектора або виконуючого виділу Ради. У деяких випадках діється і так, що членами Ради є анальфабети, а тоді шкільна політика на території повіту зискує ще й одобрення членів українців Ради Шкільної Повітової.

Ще найбільше українського громадянського чинника бачимо в Радах Шкільних Місцевих, але ці Ради не мають найменшого впливу на справи шкільництва й виховання. На них накладені тільки обов'язки. Мають дбати про матеріяльні інтереси школи, підтримувати повагу школи й учителя, завідувати шкільним фондом, який впливає тільки з податків. Мають старатися про потрібні будинки, ґрунти, шкільне приладдя, провадити інвентар маєтку школи, помагати в утриманню фреквенції і співділати в шкільному примусі, дбати про підручники для убогої молоді, про закупно й добре утримання шкільних приборів, мати на увазі добре поведення учнів, бути посередником між громадою і учителем. Зате прав не мають ніяких, бо коли до діяльності Ради Шкільної Місцевої належить подавати свої помічення Раді Шкільній Повітській і видавати свою думку щодо конкурсної обсади місця управителя школи, то тоді, т. зв.

права є тільки формою, котра має осолодити обовязки.

Такий устрій шкільної адміністрації не тільки не відповідає потребам громадянства, але вбиває інтерес до школи і виховання, не викликає в громадянстві розуміння потреб шкільництва, не посуває наперед справи будови шкіл, котра є сьогодні найбільшою журою шкільної влади.

Устрій шкільної адміністрації мусить змінитися. Представництво національних меншостей кількотно і якісно мусить відзеркалювати дійсні потреби народів, мусить звертати увагу на всі болючі сторони шкільного життя, мусить жити життям школи і дітвори, мусить переживати культурне життя дозрілої частини громадянства. А тоді переконуються всі, що не буде нарікання, не буде також зловживання, бо відповідальна за добро школи влада при виконуваних своїй діяльності буде пам'ятати, що громадянський чинник з жури і любови сторожить також над добром школи й виховання.

В такому випадку шкільна влада почує голос громадянства, а не тільки „політичних агітаторів“, щодо вартости утраквізму; тоді комасація шкіл не буде потягати за собою таких наслідків, про які вже тут чуємо, а саме шкільних страйків, і то навіть у повітах національно польських, а не мішаних, або меншостево національних. А коли вже комасація мусить бути переведена, тоді не буде відгравати ролі циркель, або штучна перевага польських дітей у польських місцевостях, але дійсні умовини, котрі не тільки треба просліджувати, але щодо яких треба також вислухати думку заінтересованих кругів.

V. Пять питань шкільного життя.

Одначе на цьому місці не буду обговорювати справи утравізму, або справи комасації шкіл, бо щодо цього маємо вироблену думку і всіми силами будемо поборювати двомовність у навчанні; будемо поборювати й ту комасацію, завданням якої є ще й ту незначну решту шкіл з українською мовою навчання замінити на школи двомовні, чи радше на школи з польською мовою навчання. Помину повну відсутність шкіл з українською мовою навчання на Поліссі, незвичайну недостачу таких шкіл на Волині, недостачу навчання матірньої мови для українських дітей на Холмщині, ті всі — на думку панів — „фіктивні кривди“, що мають бути неоправданим криком українських агітаторів. Перейду до справ, котрі хіба не можуть творити підлога для агітації, але які є вимогами правильного шкільного життя. Маю на увазі: 1) організацію шкільництва всякого роду і типу від початкових шкіл аж до високих для українського населення; 2) шкільні програми і їх приновлення до потреб населення, до сил і витрималости учнів; 3) зичлива і справедлива поведінка супроти приватного шкільництва; 4) потреба учителя тої самої народности, що й учні даної школи, чи пак їх більшість; 5) шкільні підручники.

Єдина школа, це ще не значить, що вона мусить бути всюди однакова. Шкільні програми єдиної школи мусять брати під увагу підставу дидактичну, яка може бути і є ріжнородна. Одначе ще більше мусять вони брати під увагу потребу місцевости і потребу тої частини на-

селення, котру обслуговують. Коли сьогодні у Франції є оправдане нарікання, що сільська школа не виконує як слід ролі у своєму середовищі, то тим більше оправдане це нарікання у нас. І коли у Франції творяться проекти, що би програма у тих школах більше брала під увагу потреби рільництва, то в Польщі сільська школа має характер переважно урбаністичний та не бере під увагу великих тисяч дівчорі, котра після скінчення школи поверне до праці на ріллі. Українське населення хоч би для приличности не має ні одної фахової школи з українською мовою навчання. Минулого року перевело міністерство освіти зрівняння 3-х найвищих клас вселюдної школи і 3-х найнижчих клас гімназії. Це зрівняння не доторкнуло українських гімназій. Збільшено годину науки до 50 минут, але в кількох класах полишено число тижневих годин науки вище 30. Таким робом збільшено перетяження шкільної молоді. Надто реформу у всіх класах гімназії переведено коштом зменшення науки української мови й математики. Щодо першого предмету, то його зменшення обезцінює матірню мову в очах учнів. Зменшення годин науки в математиці буде перешкодою в переході учнів до вищих технічних шкіл. Міністерство освіти повинно в найближчому шкільному році цю справу упорядкувати.

При цій нагоді мушу ще раз піднести справу знесення гуманістичних відділів при українській державній гімназії у Львові. Рік за роком стукаємо до дверей шкільної влади, щоби відкликала своє зарядження, та поза приреченнями, а навіть признанням потреб, справа не по-

сувається ані крок наперед. Мушу згадати одним словом і справу учительських семінарій, припинення до них кандидатів і кандидаток, справу школи вправ при державній учительській семінарії у Львові і справу навчання української мови у фахових школах, до котрих ходить дуже поважна кількість української молоді. Українські газети приносять цілу низку статей і кореспонденцій, котрі займаються всіма тими болючими недостачами української школи. А чи не є болючою справою і великою раною в культурному житті українського народу справа українського університету у Львові? Український нарід має повне право домагатися, щоби за свої чинитьби одержав цю святиню науки, котра буде носієм наукової творчости українського народу.

Переходячи до справи шкільних програм, мушу піднести те, що шкільні програми творені виключно під кутом погляду польської школи і польської молоді. В основу нинішніх шкільних програм лягла праця польських педагогів, проведена ще в 1914 р. У післявоєнних роках зайшла потреба внутрішньої уніфікації в обсягу шкільництва. Питання уніфікації в розумінні уряду — це повна творчість, яка розвивається не одним мозком центральної влади, але всіма клітинами шкільного організму. Вислідом цієї збірної акції має бути „власна система, яка буде одним з найважливіших актів і чинником національного об'єднання та стане точкою виходу здорової еволюції польського виховання і шкільництва“. („Освѣта і Вихованє“, 1929 р., зшиток I, стор. 17 і дальші). Входячи у зміст повищої заяви, мусимо ствердити, що при ріж-

номанітному національному складі польської держави така уніфікація поставлена односторонньо і або нарошне, або несвідомо не додає поважних наслідків з її приложення до шкільного життя в державі.

З уваги на таке тяжке положення українського народу в питанні шкільництва може до деякої міри заспокоїти його потреби приватна школа. Приватна школа ще й тим цінна, що вона дає можливість для розвитку педагогічної творчості народу. При великій господарській кризі утримання існуючого приватного шкільництва натрапляє на поважні труднощі, а творення нових приватних шкіл мусить іти еволюційно і в цьому напрямі українське громадянство послуговується т. зв. збірними лекціями з обмеженою кількістю дітей. Згодом з приватних лекцій твориться приватна школа. Колиб я представив тут історію збірних лекцій і приватної школи в громаді Березів, коломийського повіту, то Високий Сенат переконався би, як то громада мусить складати два рази високі кошти на переведення комісійної оцінки шкільного будинку, як по дорозі зникають пляни будинку, як то, не зважаючи на повідомлення влади про ведення збірних лекцій, державна поліція впадає до шкільної кімнати, розганяє дітей, запечатує льокаль, а навіть запечатує приватні мешкання учителів, хочаби таким робом викинути їх з даної місцевости. Врешті по двох роках ця місцевість дістала дозвіл вести приватну школу. Але рух за приватною школою не обіймає тільки одної місцевости, він охоплює цілу територію Сх. Галичини. Цей рух зачинає прибирати серед населення зовсім поважні

форми. Зпочатком біжучого шкільного року почали проявлятися перші ознаки шкільних страйків з цього приводу. Можемо уявити собі, якіто жахливі картини будуть відбуватися, якщо не усунемо причин незадоволення населення. З одного боку кари, переслідування, провокації, побиття, арешти і т. п., а з другого боку постава населення, котре, йдучи раз до боротьби, витримає на своєму становищі аж до успішного кінця.

Ще кілька слів про те, яке значіння має учитель, зв'язаний з дітворою не тільки формально, але й сердечними, глибокими вузлами національної приналежності і спільноти. У нас діється все навпаки. Відносини стають такі неможливі, що ми є далеко від тої ідиллі, котру змальовує п. посол Корнецький у своїй брошурі. П. сенатор Шуйський хоче почути кілька прикладів української Вжесьні. Маю припадково під руками часописи з листопада і грудня 1929 р. І в них нахожу кілька таких випадків, але не нахожу ні спростувань, ні судових доходжень з боку тих, злочинну діяльність яких у школі змальовано в часописних дописах. В Довгомостисках (пов. Мостиска) управитель Вйонцек бє діти, а в його сліди вступає учителька Емілія Белзівна („Народня Справа“ з дня 29. X. 1929, ч. 43). „Громадський Голос“ з дня 9. XI. 1929, ч. 46. повідомляє з Дрогобича, що учитель Цудзевич мав тяжко побити учня 7-класової школи Михайла Тарковського. В Реклинці (пов. Жовква) учитель Станислав Цукерверк бє діти за те, що не навчилися якоїсь довшої польської пісеньки, а дня 2. X. побив у школі 7-літню дитину, назвою Яцко Леськів с. Василя,

за те, що хлопчина не вмів польських пісеньок. Дитина після тяжкої горячки померла наступної днини. Д-р Гален з Мостів Великих ствердив запалення мозку і казав дитину без секції поховати („Неділя“ з дня 17. XI. 1929, ч. 46). В „Ділі“ з 12. XI. 1929 р., ч. 275. читаємо, що в Жогатині, пов. Добромилъ, учитель заборонює дітям по українськи молитися, а що дітвори не хоче молитися по польськи, то учитель бє дітей. У дописі находимо цілий список таких побитих дітей.

Справу шкільних підручників обговорювано вже кілька разів і писано про неї багато. На засіданні скарбово-бюджетової комісії піддав я розглядові підручники до науки історії в середніх школах і бачив, як цитовані місця робили вражіння на шановних панів. Та не тільки ці одні підручники є противні педагогічним засадам, що їх приноворюємо при навчанні і вихованні. Стверджую, що всі підручники, від науки релігії починаючи, потребують розгляду і відповідної оцінки та усунення з них усього того, що неуцтвом, нетактом, а навіть злочинним розмислом друтує почування української дітвори і молоді.

Всі повищі недомагання безумовно можнаб усунути далеко швидше, оскільки український громадянський чинник мав би забезпечений вплив у справах шкільної адміністрації і засідав у відповідних радах при шкільній владі всіх інстанцій. А коли цього не буде і стан полишиться такий, як є сьогодні, то вже повищі дані вистарчать на ствердження факту, зазначеного на вступі моєї промови, а саме, що український нарід зведений до ролі пасивного кон-

сумента культурних цінностей і що перед ним замикається можливості творчої діяльності власних культурних цінностей.

VI. Українське учительство.

Та це тільки одна частина задумів польської шкільної політики.

Переходжу до особистих справ учительства. Зусиллями цілого народу створили ми нашу власну незалежну інтелігенцію, що бере найживішу участь в культурному житті народу. А проте не можемо резигнувати з тої частини інтелігенції, яка є в урядовій службі і з її участі в культурно-освітній роботі. З гірким почуттям приходиться ствердити, що уряднича інтелігенція всіх дикастерій приневолена до повної бездіяльності в цьому напрямі. А вже просто дивоглядом є те, що учительство вповні стероризовано і відсунено від культурно-освітньої роботи серед народу. Арт. 58. учительської прагматики, „добро школи“, доноси поліції, опінія розвідчиків урядових і з аматорства — це атмосфера, серед якої має працювати учительство. Маю в руках рішення міністерства освіти з дня 10. лютого ц. р., яким для добра школи перенесено з пов. ланцуцького учителя Михайла Вахнюка аж поза Варшаву за те, що брав участь у працях громадської ради, відкрив зловживання війта, спорідненого з одним шкільним візитатором і приневолив двірський обшар до свідчення на цілі громади. Свою діяльність він розвивав у польському повіті серед польського населення і діждався за це не тільки перенесення, але й розділу з жінкою, яка є учителькою в сусіднім селі. Наслідки

донесень з аматорства, що полягають на повному анальфабетизмі донощика, довели до того, що шк. інспектор повітовий в Жовкві урядовим письмом закидує о. катехиті Северинові Бараникові, голові філії „Просвіти“, брехливе реферування про накладення бібліотечного податку і з покликанням на зложену присягу взиває його оправдатись до 8 днів. Тимчасом справа малася так, що о. С. Бараник, як голова філії, реферуючи в с. Замочку про проект міністерства освіти щодо майбутнього бібліотечного закону, згадав про те місце закону, де говориться з одного боку про бібліотечний податок, з другого про те, що відповідно ведена й вивінувана бібліотека освітньої установи може стати засновком громадської бібліотеки. Брехливе донесення анальфабета дає привід шкільному інспекторові до дуже нетактовного, легко кажучи, письма, як також до поучування священика й монаха про значіння й істоту зложеної присяги. Не буду затримуватися на тих персональних справах, що їх порушив пос. Великанович у соймі, де він говорив про учителів перенесених, про учителів досі непринятих до служби, де прочитував довгі викази непринятих на службу кандидатів і кандидаток учительського призвання. Українське учительство всіх шкіл не має досі вчисленого до літ служби часу, проведеного при українським війську. Хоч в тому часі члени Української Армії стояли війською проти поляків, то сьогодні не тільки обов'язком справедливості, але навіть певного роду лицарства є, щоби взяти під увагу це слушне домагання урядовців і учительства української народности.

VII. Матеріальна підстава українських культурних, освітніх і господарських установ.

Дальшою рисою культурно-освітньої політики Польщі є зменшити матеріальну базу українських суспільних і культурно-освітніх установ і позбавити їх матеріальної підтримки. Правда, від 1918 р. наші передшкільні установи й заборонки, товариства опіки над молодю, „Рідна Школа“, „Просвіта“, „Сільський Господар“, Ревізійний Союз Українських Кооператив, Сокіл, Луг стоять власними матеріальними засобами українського народу. Бюджети названих установ обертаються в сумах багатьох мільйонів і у нас є певність, що не зважаючи на господарську кризу, яку ми дуже тяжко переходимо, потрапимо ці всі установи й далі утримати власними силами народу. А проте не думаємо зрікатися тої помочі, яка має плисти з державного бюджету і від самоурядних установ на культурні, освітні й господарські цілі. В соймовій дискусії сказано, що в бюджетуванні не береться під увагу потреб національностей, а щойно уряд з призначених сум повинен наділювати дотаціями товариства й установи. А я питаюся, чому існує позиція, в якій говориться про стипендії для студентів-поляків, котрі вчаться в Данцігу на техніці? І в багатьох інших місцях бюджету говориться про те, що міністерство має підтримувати польське шкільництво й освіту поза кордоном Польщі, підтримувати польську науку і творчість за кордоном.

Соймові кола радять звертатися по дотації і субвенції просто до уряду. Розмова з урядом про таку ніжну справу може бути тільки

наслідком довіря до уряду, а того довіря ми не маємо. Обовязком законодавчих установ є висказати своє побажання, а навіть перевести відповідні рішення, котрі будуть вказівкою для уряду, як він має ставитися до оправданих побажань народу.

Саме під руками маю знов один доказ не tactu з цієї ділянки. Вже від 2-х літ станули ми на тому, що цивільній адміністрації не вільно втручатися у справи, які стоять у звязку із шкільною молодю. Ні воевідство, ні староство не мають притягати шкільної молоді до участі в державних святах, а тимменше в національних польських. Є це річ кураторії, або міністерства освіти як шкільної влади. Тимчасом староство в Жовкві висилає розпорядок до української бурси в Жовкві і заряджує святкування 19. березня, як день імянин маршала Пилсудського, означає програму, а вкінці з повним не tactом зазначає, що управа бурси має це свято перевести тому, бо бурса є урядово субвенціонована. Ми маємо свій погляд на марш. Пилсудського. Може навіть вам завидуємо його, як творця держави, не входячи в теперішні політичні умови польського життя, але таке поступовання староства нагадує мені слова, що впади вже сьогодні в часі дискусії про „негідне торгування іменем великої людини“.

Не тільки державний бюджет розпоряджує сумами на культурно-освітні цілі. Велику пайку на ту ціль складають самоурядні установи. Одна частина цих сум у виді додатків до податків іде виключно на польські цілі. На терені львівського, тернопільського, станиславівського, волинського і поліського воевідств біля

8 мільйонів складають селянські самоурядування на потреби шкільництва. Вже ця сума дає нам повне право домагатися, щоби шкільництво на тих територіях відповідало потребам українського населення.

Другий рід допомоги самоурядувань на культуральні ціли — це право субвенціонування установ. Сільським громадам наказується вкладати суми на чужі ціли, або зовсім байдужі для даної громади і населення, а завзято скреслюється позиції, призначені на українські ціли. Сьогодні у Львові і Станиславові перейдуть через громадські ради деякі дрібні суми на добродійні українські ціли тільки тому, що воевідство мусить рахуватися зі свідомістю членів міських самоуправ. Зате у відношенні до сільських самоуправ поступають безпардонно і таким робом підтинають у корні матеріальну основу українських установ, чим причинюються свідомо до обнижування культурного рівня народу.

Навіть добровільна жертвенність знаходить такі обмеження зі сторони влади, що й цей рід допомоги тратить для нас своє значіння. Не тільки трудно отримати дозвіл на збірку, але переважно дістається його в останньому моменті перед речинцем збірки. І заки збірщики постараються про всілякі особисті викази, про підписи староств на збіркових лістах, минає вже багато часу з дозволеного речинця. Часто трапляються випадки, що староства, не зважаючи на дозвіл воевідства, забороняють проведення збірки на своїй території. Також державна поліція конфіскує часто збірки, призначені на ціли Товариства „Рідна Школа“, на у-

країнських інвалідів, або на інші культурно-освітні чи добродійні цілі.

Додаймо цей момент відмови й заказу матеріяльної підтримки до всіх попередніх мною зясованих моментів, у яких розвивається наше культурно-освітнє життя, а побачимо, що нищення української культурної творчості, приневолювання цілого народу до пасивного консумування чужих культурних цінностей, прибирає всі риси роздуманого й доцільного поступовання.

VIII. Фізичне виховання.

Ще кілька слів мушу присвятити справі фізичного виховання українського населення. До піднесених досі в різних наших промовах як на комісіях, так і в повному соймі й сенаті приходить додати кілька моментів, що відносяться до життя пластових організацій в середніх школах. Пластова організація підпала під незвичайно гострі переслідування шкільної влади і державної поліції. Пластові організації середніх шкіл у Тернополі, Самборі, Бережанах і Стрию розв'язані. Учні, котрі належали до Пласту, не тільки усуваються зі школи, але віддається їх судовому доходженню наче злочинців. І хоч після переведеного слідства, а навіть судової розправи учні звільнені від вини і кари, то проте далі їх ходження до школи натрапляє на великі труднощі, які ставить шкільна влада. Такий характеристичний випадок маємо до занотування в Самборі. Судове слідство виказало навіть деякого роду провокаційне поступовання управи школи. Всеж таки учні після судової розправи увільнені. Управа гімназії при-

няла всіх, зате управа учительської семінарії не приймає учнів до школи. Тому на цьому місці звертаюся до п. міністра, аби зарядив усе, щоб учні були прийняті до школи. До такого ставлення справи приневолюють мене слова п. міністра, які він висказав в одній своїй промові, щоб на „вихованків не дивитися крізь густу сітку правил і параграфів, але оцінювати їх здоровим розумом і батьківським серцем. Ми замість цих прикмет ставимо особливий шкільний кодекс і на основі кодексу проганяємо учнів зі школи й ломимо їм життя. А проте наше сумління спокійне, бо поступаємо на основі права“. Якою далекою від цих слів є та страшна дійсність, що її переживає українська шкільна молодь!

IX. Позашкільна освіта.

Вкінці ще дещо часу для обговорення питання позашкільної освіти або т. зв. освіти дорослих.

У волинському воєвідстві знову впала одна жертва, а нею є Повітове Товариство „Просвіта“ у Володимирі Вол. Це вже 4-та з черги повітова освітня організація, яка щезла з лиця землі з наказу адміністраційної влади.

На території Східної Галичини натрапляємо на щораз більші перешкоди у веденні освіти дорослих. Адміністрація не хоче зрозуміти, що освітні товариства стоять далеко від політичного життя і в політичному житті не беруть участі. І так староство у Львові письмом з 24. X. 1929 р. повідомляє читальню „Просвіти“ в Рокітні, що воєвідство розв'язало її, бо її члени відбувають фізичні вправи. Староство в Під-

гайцях не дає читальням дозволу на концерти, аматорські вистави й інші освітні праці, оскільки філія „Просвіти“, виконуючи статутіві постанови, вносить в їх імени прохання до староства. На думку староства мають це робити самі читальні, бо відповідальним за публичну безпеку можуть бути тільки управи освітніх установ. Староство в Чорткові письмом з 10. VIII. 1929. цензурує твори Шевченка, призначені до деклямації і мотивує цю цензуру своєрідною інтерпретацією поодиноких місць з творів Шевченка. Те саме староство письмом з 28. VIII. 1929. не дозволяє читальні в Білій уладити концертний вечір, бо мешканці села допустилися публичних насильств і виконали напади на цілі села тогож повіту. Ця романтика у мотивуванні є така смішна, що просто приходить дивуватись, як староство може наводити подібні мотиви. Староство в Долині робить постійно перешкоди читальням при влаштуванні театральних вистав. Староство у Скалаті не дозволяє влаштувати освітнього свята з приводу 60-ліття Т-ва „Просвіта“, як також унеможливило переведення дозволеної воевідством збірки Т-ва „Просвіта“ в грималівській судовій окрузі, не даючи свого відемау на збіркових лістах. Староство в Раві Руській розпорядками з 20. XI. 1929. і 7. XII. 1929. заводить просто стан облоги в деяких гром. повіту, але тільки у відношенні до „русінських стоважишень“. Те саме староство осягнуло свою ціль, бо на його внесок львівське воевідство розв'язало дуже діяльну філію „Просвіти“ в Угнові і 4 читальні в угнівській судовій окрузі.

Переглядаючи часописи ріжного напрямку,

можна найти цілу низку дописів з описом фактів, які свідчать про великі й непоборні перешкоди, що їх ставить адміністрація освітньо-культурному життю українського народу. Переді мною часописи з двох останніх місяців 1929 р., а в них 25 кореспонденцій, змістом яких перешкоди адміністраційної влади.

Як досі нераз я вже згадував, так і тепер Т-во „Просвіта“ і Рідна Школа не тільки не мають підтримки від шкільної влади в поборюванні анальфабетизму, але їм ставлять просто свідомо труднощі в цій так потрібній роботі. Наслідок такий, що цей тяжкий ворог народу, яким є анальфабетизм, буде процвітати і далі.

Як мало зрозуміння находять оправдані потреби українського народу в ділянці освіти дорослих, доказом того проект міністерства освіти про бібліотечний закон, який має бути предложений законодавчим установам. Цей закон не бере під увагу зовсім українських громадських бібліотек як щодо змісту бібліотек, так і щодо управи цими бібліотеками. Міністерство могло при укладанні проекту взоруватися на подібних законах такої держави, якою є Чехословаччина. В бібліотечному законі Чехословацької Республіки бібліотеки для національних меншостей находять узгляднення, відповідно до відсотку населення.

Х. Виховний ідеал.

Кінчу, не тому, начеб мені бракло матеріалу, але тому, що визначений мені час доходить до кінця.

А предметом моїх кінцевих внесків буде справа виховного ідеалу польської школи, цього-

го питання, актуальність якого видвигнув теперішній п. міністр освіти.

Питання це трудне і складне. Вже вище на іншому місці я зазначив, що шкільна влада не знає різниці між польською національною школою і польською школою, як державною установою. Цей різниці не хоче знати не тільки влада, але й ціле польське громадянство. І тому ці границі свідомо затираються, а на тлі цього зроджуються труднощі, котрі незвичайно тяжко перемогти.

На ці труднощі звернув я увагу, коли говорив про шкільні програми. Ще більше ясно вони виходять в окресленні виховного ідеалу. Наведу тільки кілька таких окреслень. В обіжнику міністерства освіти в справі регулямін виховної праці в середніх школах, фахових і учительських семінаріях, сказано: „Головне завдання кожної школи — це виховання молодого покоління на здорових фізично і морально, одночасно усупільнених, державно-творчих громадян“. А з промови пана міністра в Познані наведу два місця, котрі дотичать того самого питання: „Мусить він (себто ідеал) бути в гармонії з тим, до чого громадянство в даній історичній добі змагає, чого потребує і в що вірить“, бо „наше покоління, коли хоче стати на висоті своїх завдань, мусить здобутися на такий змаг, щоб якість і величина перемін у зовнішній долі народу відповідали якості і величині переміни у внутрішньому житті, психіці, у збірній душі народу“.

Виходить ясно, що в обіжнику міністерства є мова тільки про громадянина, який має бути державно творчим. У промові знову п. міністра

вже мова є про поляка, зглядно можна її віднести і до члена кожного народу, але тоді та якість і величина буде іншою у поляка, іншою в українця, ще іншою в німця чи білорусина, бо зовнішня доля всіх названих народів була і є іншою і одна від другої відмінною, а тим самим мусить бути іншою і в дійсности є іншою якість і величина переміни у внутрішнім житті, в психіці і в збірній душі поодиноких народів.

Ту незвичайну трудність і це ніжне питання старається обняти п. міністр у другій своїй промові, яку мав у Вильні. Тут уважає він головним завданням публичного виховання — виховання добрих громадян держави без огляду на їх народність і віроісповідання.

Між одним і другим окресленням, здавалося б, немає різниці. Горизонтально можна їх поставити на одній площині. Бо виховуючи в державі одноцілій національно добрих і відповідальних горожан, виховуємо рівночасно добрих і відповідальних членів нації. Але коли візьмемо під увагу державу з різними національностями, тоді ідеал державно-творчого громадянина можна досягнути або шляхом асиміляції, вбиваючи всі риси, які вказують на національну відрубність поодиноких народів, або творячи новий виховний ідеал, який потрапить не тільки погодити громадянина і члена нації, але й дасть можливість членові нації в різнонаціональній державі розвинути себе до повноти культури, процвітати творчістю для добра свого народу.

П. міністр говорить, що „під загрозою недосягнення ніколи тривкого великодержавного становища Польщі, публичне виховання мусить

бути ведене так, щоби кожний уроженець Польщі, українець, жид чи німець, коли він у Польщі живе, чув і розумів, що має бути передовсім добрим громадянином Річи Посполитої, заки стане свідомим працівником на полі культури своєї тіснішої суспільности“. А що п. міністр свідомий того, що переведення повидіх засад не в силі ані громадянства ані законодавчих тіл, тому висказує думку, що це потрапить зробити тільки один уряд, а в цім уряді відповідальний за виховання міністр освіти.

Тимчасом справа не є така легка. Щойно якнайдокладніші студії історії народів, їхнього розвитку, цілої духової будови, антропологічні досліді і всякі спроби інших держав у цьому напрямі покажуть, чи в нинішніх часах можливо створити такий тип громадянина держави, замешкалої різними народами, аби цей громадянин перш за все віддав свої сили державі, а щойно тоді думав про працю над своїм народом і про його духовий розвиток.

На європейським континенті маємо під сучасну пору кілька держав національно мішаних, в котрих існують різні відносини меншостей до державної нації. В Рад. Союзі бачимо експеримент, котрий може найближче підходить до розв'язки національного питання. Однак не там політичні і суспільні форми дають вправді можливість культурного розвитку, але замикають свободу національної творчости в такому виді, який найбільше підходив би до характеру і вдачі нашого народу. В Італії маємо приноровлену політику асиміляції і винародолювання. Говорять, що від побуту канцлера Шобера в Італії настане деяка зміна у відносинах

італ. уряду до німців, одначе досі цієї зміни не бачимо. У Чехословацькій Республіці держава узгляднює потреби національних меншостей, навіть таких, що їхнє процентове відношення до кількості решти населення майже зникає. Коли минемо границю польської держави, то у всіх місцевостях чеської державної території, де мешкають поляки, маємо польські написи побіч державної мови. А на школах, які призначені для польських дітей, є тільки польські написи і ніхто з цього приводу не побоюється за характер чехословацької держави. В чехословацькій державі навіть президент держави промовляє мовою даної меншости, коли він серед неї найдеться. В Польщі зовсім відмінні відносини. Польське громадянство не хоче собі здати справи, яку ролю має відограти державна нація у відношенні до меншостей. При заявах уряду і поодиноких політичних угруповань панує одна думка, а саме, що меншостям у Польщі ведеться дуже добре і що вони мають забезпечений повний культурний і національний розвиток. Меншости, а зокрема ми, українці, стоїмо на іншому становищі і стверджуємо зовсім щось протилежне. Тому мусимо домагатися, щоб уряд і держава ясно й виразно і без ліяких прислон окреслили своє відношення до нас і до всіх меншостей.

Вертаючи до справи виховного ідеалу, мусимо сказати, що такий ідеал ми вже самі створили для себе. Особливо останніх п'ять десятиліть — це розвиток великого і свідомого національно виховного ідеалу, котрий довів нас до нашого державно-творчого виступу в 1918 році. Надто ми в Галичині при розділенні на-

шого народу на частини, з котрих одна перебувала в цісарській імперії, а друга в угорськiм королівстві, становили ту силу, на яку були звернені очі всіх українців, де вони не находилисяб. Ця роля провідної стихії і сьогодні нам суджена, тимбільше, що наш нарід замешкує тепер кілька державних організмів у різних умовах. У нас повна свідомість великої відповідальности, яка на нас тяжить і ясне бажання держати якнайвище і якнайвиразніше український національний прапор. Цю основну рису нашого життя мусить мати на увазі кожний, хто хоче балакати про освіту і шкільництво українського народу в Польщі і про заспокоєння найпростіших наших потреб на цьому полі.

Можна поставити тут питання, чи взагалі польська держава має які небудь зобов'язання, щоби старатися заспокоювати потреби українського народу на освітньому і культурному полі. На мою думку, не тільки має зобов'язання, але й обов'язок, і то не тільки на культурному та освітньому полі, але на всякому. Обов'язок цей спливає з того заложення, що держава має берегти інтереси громадян без огляду на їхню расову чи іншу приналежність. Але речники державних інтересів мусять мати як найширший овид думки і маючи його на увазі, мусять щойно підходити як до потреб державної рації так і рації інтересів громадян. Ви, Панове, маєте державу, маєте велику святиню, одначе треба й те ствердити, що в тій святині сидять дрібні люде, дрібні торговці.

А все те, що ми тут говоримо, це є творення цінностей. Ці цінности творять уряд, відповідальні в ньому міністри, творять поодинокі громадяне, творимо й ми заступники меншо-

стей. Коли вже не творимо, то бодай посягаємо по право творення. А тоді буде на часі пригадати, слова великого філософа Ніцше, що „придбати собі право творити нові цінности є найстрашніше надбання для духа, що має почуття самопошани й відповідальности“.

— 0 —

„СВОБОДА”

СЕЛЯНСЬКА ГАЗЕТА

Орган Українського Націон.-Демократичного Об'єднання.

Виходить кожного тижня під неділю.

Адреса: ЛЬВІВ, РИНОК ч. 10.

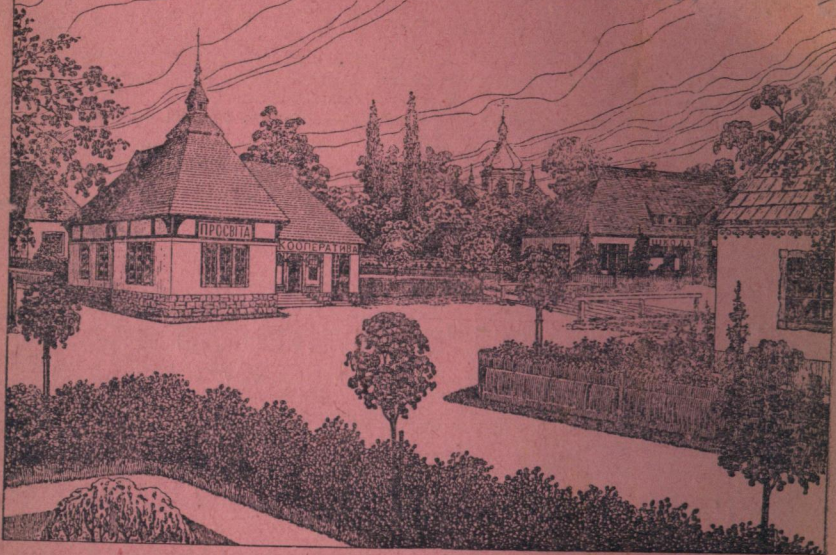
Телефон 29-41.

Передплата місячно 0'80, чвертьрічно 2'20 зл.

8014
1007 13 (1986)
5334563

Р
Л
1411 4

ГРОМАД
Б. УКРАЇНСЬКИХ. РУКА

Громадські Радні! Дбайте про своє село. Нехай воно
буде найкращим в повіті.
Всі поучення, як піднести село з упадку, найдете в цінній книжці
посла ВОЛОДИМИРА ЦЕЛЕВИЧА

„Громадська Самоуправа“

Є це практичний порадник про громадські й самоуправні бю-
джетові й податкові закони, зі зразками замітів, відкликів і скарг.
Ціна одного примірника 3 зол., з поштовою пересилкою 3-25 зол.
Набути можна по всіх українських книгарнях або просто у ви-
давничій кооп. „НАЦІОНАЛЬНЕ ОБЕДНАННЯ“ Львів, Костюшки 1 а II. п.

836.12

ОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА Ч. 2

М. ГАЛУЩИНСЬКИЙ

ЗА ПРАВО ДО ЖИТТЯ

(ДВІ ПРОМОВИ)

Накладом Видавничої Кооперативи „Національне Обеднання“.
ЛЬВІВ — 1930.